

WSPÓŁPRACA
INNOWACJE
TURYSTYKA
ZRÓWNOWAŻONA

RAPORT Z WDROŻENIA STANDARDÓW TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

CZERWIEC 2024

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
1. PODSTAWY TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ	7
1.1. Definicja	7
1.2. Turystyka zrównoważona a zrównoważony rozwój	7
1.3. Globalne Kryteria Turystyki Zrównoważonej	9
1.4. Zrównoważona destynacja turystyczna	10
1.5. Zrównoważone przedsiębiorstwo turystyczne	12
OPIS I ZAKRES BADANIA	15
2. ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA	16
2.1. Zarządzanie środowiskowe	16
Wyzwania środowiskowe	16
Energia i klimat	17
Woda	19
Odpady	20
Zanieczyszczenie	21
Ochrona przyrody	22
2.2. Aspekty społeczno-gospodarcze	23
Wyzwania społeczno-gospodarcze	24
Udział turystyki w gospodarce	24
Społeczności lokalne	25
Dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami	27
Kultura	28
2.3. Zarządzanie rozwojem zrównoważonym	29
Strategia zrównoważonego rozwoju turystyki	29
Zarządzanie ruchem turystycznym	33
Zaangażowanie turystów	34
Zaangażowanie branży turystycznej	36
Produkty turystyczne	37
Odpowiedzialna promocja	38
3. ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE W FIRMACH TURYSTYCZNYCH	48
3.1. Zarządzanie środowiskowe	48
Energia	48
Transport	49
Klimat (śląd węglowy)	49
Woda	49
Odpady	50

3.2. Aspekty społeczne, gospodarcze i kulturowe	51
Warunki zatrudnienia	51
Zaangażowanie pracowników w rozwój zrównoważony	52
Działania na rzecz społeczności lokalnych	53
Kultura	54
Procedury zakupowe	55
3.3. Zarządzanie rozwojem zrównoważonym	55
Osoby odpowiedzialne	55
Wymagana dokumentacja	56
Współpraca z interesariuszami	57
Zaangażowanie klientów w działania zrównoważone	58
Certyfikacja zrównoważonej turystyki i hotelarstwa	58
Motywacja do działań w zakresie rozwoju zrównoważonego	59
4. DOBRE PRAKTYKI Z LUBELSKIEGO	48
4.1. Dobre inicjatywy	48
Certyfikacja Usług i Produktów Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów	48
Miejski plan adaptacji do zmian klimatu, Zamość	48
Hotel Arche wspiera seniorów	49
4.2. Dobre produkty i usługi turystyczne	49
Pensjonat Uroczysko Zaborek	49
Na Szlaku Kultur i Tradycji Ziemi Wojsławickiej	50
Akademia Lesslandia	50
5. PODSUMOWANIE	51
5.1. Ocena ogólna	51
Zgodność z globalnymi kryteriami turystyki zrównoważonej	52
Aspekty kulturowe	53
Aspekty społeczno-gospodarcze	54
Aspekty środowiskowe	55
Zrównoważone zarządzanie turystyką	56
5.2. Dobre praktyki	58
Promocja miękkiej mobilności — oferta "Parków Szwajcarskich"	58
Turystyka w każdej porze roku, Południowy Tyrol, Włochy	59
Dostępna turystyka na terenach przyrodniczych, Kraje Bałtyckie	60
Ekoturystyka, Västerbotten Experience, Szwecja	61
5.3. Rekomendacje	63
Zwiększenie wiedzy i kompetencji w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki	63
Plan realizacji turystyki zgodny ze strategią rozwoju województwa	64
Zaangażowanie branży turystycznej w zrównoważony rozwój	64

WSTĘP

W ostatnich latach koncepcja zrównoważonego rozwoju turystyki zyskała znaczną uwagę na całym świecie ze względu na rosnące obawy dotyczące wpływu działalności turystycznej na środowisko, społeczeństwo i kulturę. Niestabilność geopolityczna, zmiany klimatyczne oraz zmiany społeczno-kulturowe (takie jak starzenie się społeczeństwa czy wymieranie kultur i tradycji) stawiają przed nami szereg wyzwań, które wymagają odpowiedzialnych i przemyślanych działań. W kontekście tych globalnych problemów, rozwój zrównoważony staje się nie tylko wyborem, ale również formalnym wymogiem stawianym przez UN Tourism. Unia Europejska, poprzez różne programy, takie jak „Europejski Zielony Ład, Strategia na rzecz zrównoważonej mobilności”, dyrektywa Green Claims czy dyrektywa CSRD (dyrektywa dotycząca niefinansowej sprawozdawczości przedsiębiorstw) nakłada na państwa członkowskie obowiązek wdrożenia określonych rozwiązań w zakresie zrównoważonego rozwoju, w tym również w sektorze turystyki.

Województwo lubelskie, położone we wschodniej Polsce przy granicy z Ukrainą i Białorusią, to region o dużym zróżnicowaniu geograficznym i kulturowym. Lubelszczyzna to też jeden z najczystszych ekologicznie obszarów Polski. Ponad 23% powierzchni zajmują lasy, a na terenie województwa znajdują się dwa parki narodowe oraz 17 parków krajobrazowych. Region oferuje różnorodne atrakcje turystyczne, od tętniących życiem miast, takich jak Lublin, Zamość i Kazimierz Dolny, po spokojne wiejskie okolice i malownicze krajobrazy Roztocza. Województwo słynie również z licznych pałaców i zamków, i z unikalnych tradycji wynikających z współistnienia kultur i wielowyznaniowości. Mimo, że Lubelszczyzna oferuje szeroki wachlarz atrakcji, czyniąc go ciekawym celem podróży dla osób szukających autentycznych doświadczeń, wciąż nie jest to najpopularniejszy kierunek podróży. Nierównomierny rozwój gospodarczy oraz niestabilna sytuacja na granicy ze wschodnimi sąsiadami przyspąza dodatkowych wyzwań dla rozwoju turystyki. Dzięki zrównoważonemu podejściu do rozwoju turystyki, Lubelszczyzna ma szansę bardziej skutecznie dbać o środowisko, wspierać lokalne społeczności ekonomicznie, i wpływać na poprawę jakości życia w całym województwie. Tego typu podejście pomaga również w budowaniu pozytywnego (i bezpiecznego) wizerunku regionu, przyciągając świadomych ekologicznie i wrażliwych na kwestie społeczne turystów.

Niniejszy raport jest wynikiem przeprowadzonego w maju br. badania wśród jednostek samorządu terytorialnego (JSA) odpowiedzialnych za zarządzanie turystyką, organizacji i firm turystycznych z województwa lubelskiego. Głównym celem badania było dokonanie wstępnej oceny oraz weryfikacji poziomu wdrożenia praktyk turystyki zrównoważonej w województwie lubelskim.

Raport przedstawia działania podjęte w ramach realizacji tych wymogów, analizuje kroki adaptacyjne polityk regionalnych do unijnych dyrektyw oraz ocenia efektywność wprowadzonych środków. Przedstawione dane i wnioski mają na celu nie tylko ocenę obecnego stanu, ale także wytyczenie dalszych kierunków działań w województwie, które pozwolą na skuteczne i efektywne zarządzanie turystyką w duchu zrównoważonego rozwoju.

Budowanie wizerunku województwa wokół turystyki zrównoważonej może znacząco ten wizerunek poprawić, wzmacniając reputację regionu jako autentycznego i dbającego o trwały rozwój, jednocześnie przyciągając świadomych ekologicznie i wrażliwych społecznie turystów.

CZĘŚĆ **01**: WPROWADZENIE

1. PODSTAWY TURYSTYKI ZRÓWNOWAŻONEJ

Koncepcja turystyki zrównoważonej wywodzi się z rosnącej świadomości dotyczącej wpływu turystyki na środowisko naturalne, kulturę i tradycje i społeczności lokalne oraz miejsc odwiedzanych przez turystów. Pojęcie to zaczęło nabierać znaczenia w latach 80. i 90. XX wieku, kiedy to coraz większa liczba podróżujących zaczęła przyczyniać się do narastających problemów związanych z nadmiernym zużyciem zasobów, degradacją środowiska, zanikiem dziedzictwa kulturowego i nierównościami społecznymi w odwiedzanych destynacjach turystycznych.

W odpowiedzi na te wyzwania, organizacje międzynarodowe, takie jak Organizacja Narodów Zjednoczonych i UNESCO oraz Unia Europejska, zaczęły promować koncepcję turystyki zrównoważonej jako alternatywę dla tradycyjnego modelu rozwoju turystyki.

1.1. Definicja

Turystyka zrównoważona to, według UN Tourism,

"turystyka, w której w pełni uwzględnia się obecne i przyszłe skutki gospodarcze, społeczne i środowiskowe, biorąc pod uwagę potrzeby odwiedzających, branży, środowiska i społeczności przyjmujących".

Według UN Tourism, zrównoważona turystyka zakłada:

- Optymalne wykorzystanie zasobów środowiskowych, które stanowią kluczowy element rozwoju turystyki, utrzymując podstawowe procesy ekologiczne i pomagając zachować dziedzictwo naturalne i różnorodność biologiczną.
- Poszanowanie autentyczności społeczno-kulturowej społeczności przyjmujących, ochronę ich dziedzictwa kulturowego i tradycyjnych wartości oraz przyczynianie się do międzykulturowego zrozumienia i tolerancji.
- Zapewnienie rentownej, długoterminowej działalności gospodarczej, zapewniającej wszystkim zainteresowanym stronom korzyści społeczno-gospodarcze, które są sprawiedliwie rozdzielane, w tym poprzez stabilne zatrudnienie i możliwości zarobkowania oraz usługi społeczne dla społeczności przyjmujących, a także przyczynianie się do zmniejszenia ubóstwa.

1.2. Turystyka zrównoważona a zrównoważony rozwój

Koncepcja turystyki zrównoważonej jest ściśle powiązana z koncepcją rozwoju zrównoważonego. Obie te koncepcje opierają się na zasadzie harmonijnego rozwoju i równowagi między aspektami ekonomicznymi, społecznymi, kulturowymi i środowiskowymi. Turystyka zrównoważona odnosi się do podejścia do turystyki, które minimalizuje negatywne skutki dla środowiska naturalnego i kulturowego, promuje ochronę dziedzictwa i zasobów,

a także przyczynia się do poprawy warunków społecznych i ekonomicznych lokalnych społeczności.

Koncepcja rozwoju zrównoważonego zakłada, że rozwój powinien uwzględniać potrzeby teraźniejszych pokoleń, nie zagrażając możliwości przyszłym pokoleniom w zaspokajaniu ich własnych potrzeb.

W kontekście turystyki, koncepcja turystyki zrównoważonej jest implementacją zasad rozwoju zrównoważonego. W rezultacie, turystyka zrównoważona staje się częścią szerszej strategii rozwoju zrównoważonego, w której uwzględniane są również inne sektory gospodarki i aspekty społeczne. Współpraca międzysektorowa i uwzględnienie zasad turystyki zrównoważonej w ogólnych strategiach rozwoju są kluczowe dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w danym regionie czy kraju.

Agenda 2030, znana również jako Globalne Cele Zrównoważonego Rozwoju (CZR), to ambitny plan działań przyjęty przez państwa członkowskie ONZ w 2015 roku. Składa się z 17 celów zrównoważonego rozwoju, które mają na celu zwalczanie najważniejszych wyzwań globalnych i poprawę jakości życia na całym świecie do roku 2030.

Cele Zrównoważonego Rozwoju obejmują różnorodne obszary, takie jak eliminacja ubóstwa, zapewnienie powszechnego dostępu do edukacji, promowanie równości płci, zapewnienie dostępu do czystej wody i warunków sanitarnych, walka ze zmianami klimatu, ochrona środowiska, promowanie sprawiedliwości społecznej i wiele innych.

Chociaż turystyka jest bezpośrednio uwzględniona tylko w trzech celach zrównoważonego rozwoju (CZR 8, 12 i 14), ma silne powiązania i wpływ na większość z nich. Ogłoszenie przez ONZ Międzynarodowego Roku Zrównoważonej Turystyki na rzecz Rozwoju w 2017 roku było uznaniem tego potencjału.

1.3. Globalne Kryteria Turystyki Zrównoważonej

Globalne Kryteria Turystyki Zrównoważonej to zestaw zasad i wytycznych opracowanych przez Światową Radę Turystyki Zrównoważonej (Global Sustainable Tourism Council, GSTC). Istnieje oddzielny zestaw kryteriów dla destynacji turystycznych oraz dla branży (dla biur podróży i dla obiektów zakwaterowania).

Kryteria są podzielone na cztery obszary, na które należy zwracać uwagę w turystyce zrównoważonej:

ZARZĄDZANIE:

Dotyczy planowania, zarządzania i monitorowania działań turystycznych w sposób zrównoważony, uwzględniający ochronę środowiska, kulturę i gospodarczy rozwój lokalnych społeczności.

ŚRODOWISKO:

Skupia się na minimalizacji negatywnego wpływu turystyki na środowisko naturalne, włączając ochronę zasobów naturalnych, bioróżnorodności, redukcję emisji gazów cieplarnianych i ochronę unikalnych ekosystemów.

SPOŁECZNOŚĆ:

Odnosi się do korzyści społecznych generowanych przez turystykę, takich jak stymulacja lokalnej gospodarki, tworzenie miejsc pracy, promowanie równości, wspieranie kultury i dziedzictwa lokalnych społeczności oraz uwzględnienie ich opinii i potrzeb.

KULTURA:

Obejmuje poszanowanie, zachowanie i promocję kultury lokalnej, dziedzictwa kulturowego, tradycji i wartości, a także promowanie dialogu międzykulturowego i wzajemnego zrozumienia.

Globalne Kryteria Turystyki Zrównoważonej służą jako punkt odniesienia dla oceny i certyfikacji inicjatyw turystycznych na całym świecie. Dzięki temu stanowią ważne narzędzie dla destynacji i organizacji, które pragną wdrażać zrównoważone praktyki w swojej działalności i przyczyniać się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju.

1.4. Zrównoważona destynacja turystyczna

Zrównoważona destynacja turystyczna to miejsce, które podejmuje działania mające na celu osiągnięcie zrównoważonego rozwoju w turystyce. Oznacza to, że destynacja jest zarządzana w sposób holistyczny, uwzględniając aspekty społeczne, środowiskowe i ekonomiczne. Celem zrównoważonej destynacji turystycznej jest minimalizowanie negatywnych wpływów turystyki, jednocześnie poprawiając długoterminowy dobrobyt społeczny, kulturowy i środowiskowy. Taka destynacja stara się zrównoważyć potrzeby turystów z potrzebami lokalnej społeczności oraz chronić i zachować unikalne walory przyrodnicze i kulturowe. Wdrażając odpowiednie strategie i praktyki, zrównoważone destynacje turystyczne dążą do zrównoważonego wzrostu gospodarczego, ochrony środowiska i kultury, promocji odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji, a także stymulowania partycypacji lokalnych interesariuszy, zachowując dzięki tym działaniom swój potencjał turystyczny.

Aby zagwarantować zrównoważony rozwój turystyki, konieczne są następujące elementy:

- **Holistyczne i kompleksowe podejście do zarządzania turystyką.** Strategia destynacji powinna uwzględniać wielowymiarowy charakter zrównoważonego rozwoju, w tym wpływ turystyki na środowisko, gospodarkę i społeczeństwo i kulturę. Uwzględnione powinny być takie kwestie jak na przykład: określenie ryzyka związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej na środowisko, działania na rzecz sprawiedliwego rozdzielania wpływów płynących z turystyki na poziomie społeczności lokalnych, czy też zarządzanie sezonowością i ruchem turystycznym.
- **Skuteczne ramy prawne,** opracowane i promowane przez rząd i jednostki samorządu terytorialnego (JSA) na wszystkich szczeblach, tak aby kwestie gospodarcze, społeczne i środowiskowe były w pełni uwzględnione, wdrażane i kontrolowane.
- **Zaangażowanie interesariuszy.** Istotne jest zidentyfikowanie kluczowych grup interesariuszy oraz skuteczne zarządzanie relacjami z nimi i między nimi. Niezwykle ważne jest aktywne włączenie mieszkańców w procesy decyzyjne związane z zarządzaniem destynacją turystyczną.
- **Wybór właściwych wskaźników sukcesu.** System mierzenia i monitoringu pełni kluczową rolę w zrównoważonym rozwoju turystyki. Choć wzrost gospodarczy często jest dominującym wskaźnikiem, konieczne jest uwzględnienie szerszego zestawu wskaźników w różnych aspektach zrównoważonego rozwoju, takich jak zadowolenie mieszkańców czy poziom emisji CO₂ wynikający z turystyki.

Zrównoważony rozwój turystyki przynosi korzyści zarówno krótko- jak i długoterminowe dla destynacji (miast, gmin, regionów), przyczyniając się do tworzenia zrównoważonej gospodarki, ochrony środowiska i kultury zwiększenia dobrobytu społeczności lokalnych.

Dlaczego zrównoważony rozwój turystyki się opłaca? Korzyści dla destynacji turystycznych.

Rozwój gospodarczy

Turystyka zrównoważona może przynieść wzrost gospodarczy i generować znaczące dochody dla destynacji. Poprawa infrastruktury turystycznej, rozwój usług i atrakcji turystycznych oraz zwiększenie liczby odwiedzających przyczyniają się do wzrostu miejsc pracy i zwiększenia lokalnej przedsiębiorczości. Turystyka może stymulować rozwój różnych sektorów gospodarki, takich jak handel detaliczny, usługi gastronomiczne, transport, rzemiosło i kultura.

Ochrona środowiska i zasobów naturalnych

Turystyka zrównoważona promuje ochronę środowiska naturalnego i zrównoważone wykorzystanie tych zasobów. Dzięki odpowiednim praktykom zarządzania środowiskowego, regiony mogą minimalizować negatywny wpływ turystyki na ekosystemy, krajobrazy, bioróżnorodność i zasoby wodne. Chronienie unikalnych walorów przyrodniczych przyciąga turystów, którzy poszukują autentycznych i ekologicznych doświadczeń.

Korzyści społeczne

Zrównoważony rozwój turystyki przyczynia się do podnoszenia jakości życia lokalnych społeczności. Poprzez inwestowanie w lokalną infrastrukturę, edukację, ochronę dziedzictwa kulturowego i działań społecznych, turystyka może przyczynić się do wzrostu świadomości i dumy mieszkańców z własnego regionu. Równocześnie turystyka może być źródłem dialogu międzykulturowego i wymiany doświadczeń, co sprzyja wzajemnemu zrozumieniu i tolerancji.

Rozwój społeczności lokalnych

Turystyka zrównoważona angażuje lokalne społeczności w procesy decyzyjne, dając im szansę wpływu na kształtowanie planów rozwoju tego sektora. Poprzez promowanie partycypacyjnego podejścia, turystyka może wspierać rozwój lokalnych inicjatyw, rzemiosła, małych przedsiębiorstw i lokalnych producentów. To z kolei prowadzi do rozwoju społeczności lokalnych, wzmacniając ich poczucie wspólnoty i przyczyniając się do redukcji ubóstwa i nierówności społecznych.

1.5. Zrównoważone przedsiębiorstwo turystyczne

Zrównoważone przedsiębiorstwa turystyczne (tutaj mamy na myśli zarówno firmy prywatne jak i inne organizacje, które obsługują turystów) to takie podmioty, które nie kierują się wyłącznie zyskiem, a uwzględniają w swojej działalności szersze aspekty ekonomiczne, środowiskowe i społeczne, oraz dbają o wszystkie grupy interesariuszy. Mają one na celu minimalizowanie negatywnego wpływu na środowisko, promowanie społecznej odpowiedzialności biznesu i wspieranie lokalnej społeczności. Zrównoważone przedsiębiorstwa turystyczne angażują się w ochronę przyrody poprzez zastosowanie różnych praktyk, takich jak efektywne zarządzanie zasobami naturalnymi, ograniczanie emisji gazów cieplarnianych i ochrona bioróżnorodności. Ponadto, starają się tworzyć korzystne warunki pracy dla pracowników, wspierać lokalne inicjatywy społeczne, promować kulturowe dziedzictwo i angażować się w inicjatywy prospołeczne. Poprzez takie działania, przedsiębiorstwa turystyczne promują bardziej zrównoważoną i odpowiedzialną turystykę, która przynosi korzyści zarówno dla samego biznesu, jak i destynacji, w której się znajdują.

Dlaczego turystyka zrównoważona się opłaca? Korzyści dla przedsiębiorstw turystycznych.

Kompleksowe zarządzanie zrównoważonym rozwojem przynosi firmom i organizacjom turystycznym szereg korzyści:

Poprawa wizerunku i reputacji

Firmy, które angażują się w zrównoważony rozwój, budują swój pozytywny wizerunek i reputację. Klienci coraz częściej preferują firmy, które są odpowiedzialne społecznie i troszczą się o środowisko. Przez konsekwentne działania w obszarze zrównoważonego rozwoju, firmy mogą zyskać zaufanie klientów, co prowadzi do większej lojalności i zwiększenia konkurencyjności na rynku.

Zwiększenie efektywności operacyjnej

Działania związane ze zrównoważonym rozwojem, takie jak redukcja zużycia energii, wody i wytwarzanych odpadów, prowadzą do poprawy efektywności operacyjnej. Oszczędności wynikające z efektywnego zarządzania zasobami mogą przyczynić się do obniżenia kosztów operacyjnych i zwiększenia rentowności firmy.

Innowacyjność i konkurencyjność

Zrównoważony rozwój otwiera okno dla innowacji i tworzenia nowych rozwiązań. Firmy, które koncentrują się na wprowadzaniu nowych technologii, procesów i produktów ekologicznych, mają szansę zyskać przewagę konkurencyjną na rynku. Innowacyjne podejście do zrównoważonego rozwoju może przyciągnąć uwagę klientów i zachęcić ich do wyboru danej firmy.

Zaangażowanie pracowników

Pracownicy, szczególnie młodsze pokolenia, są coraz bardziej zainteresowani pracą w firmach, które promują wartości zgodne z zrównoważonym rozwojem. Firmie, która wykazuje zaangażowanie w troskę o środowisko i społeczność, łatwiej będzie przyciągnąć i zatrzymać utalentowanych pracowników, co wpłynie na wydajność i atmosferę pracy.

Ochrona zasobów naturalnych i środowiska

Branża turystyczna i hotelarska ma bezpośredni wpływ na środowisko naturalne. Wdrażanie zrównoważonego rozwoju pozwala na minimalizowanie negatywnego wpływu na przyrodę i chronienie miejsc o unikalnych walorach przyrodniczych. Zachowanie naturalnego piękna i bioróżnorodności jest niezwykle istotne dla przyszłości branży turystycznej, ponieważ atrakcyjne środowisko przyrodnicze przyciąga turystów.

Wspieranie lokalnej społeczności

Przedsiębiorstwa turystyczne odgrywają istotną rolę we wspieraniu lokalnej społeczności. Poprzez angażowanie się w projekty społeczne, wspieranie lokalnych przedsiębiorców, producentów i rzemieślników, firmy przyczyniają się do rozwoju regionalnego i tworzenia miejsc pracy. Ta interakcja z lokalnymi społecznościami wpływa na pozytywny rozwój i trwałość regionu, a w tym samym, na bardziej atrakcyjne środowisko biznesowe.

CZĘŚĆ **02** :

ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

OPIS I ZAKRES BADANIA

Poniżej przedstawione zostały wyniki oceny wdrożenia kryteriów turystyki zrównoważonej w województwie lubelskim, na poziomie zarządzania województwem jako destynacją turystyczną. Dodatkowo, przeanalizowane zostały praktyki z zakresu zarządzania środowiskowego i odpowiedzialności społecznej biznesu wdrażane przez przedsiębiorstwa i atrakcje turystyczne działające na terenie województwa lubelskiego.

Ocena wdrożenia praktyk na poziomie destynacji została dokonana wyłącznie na podstawie danych przekazanych przez Lubelską Regionalną Organizację Turystyczną i Urząd Marszałkowski, a także ankiet internetowych, na które odpowiedzieli przedstawiciele gmin, powiatów i innych jednostek przynajmniej w części swoich kompetencji zaangażowanych w rozwój turystyki na szczeblu lokalnym.

Ocena wdrożenia praktyk turystyki zrównoważonej przez branżę turystyczną również została dokonana na podstawie ankiet internetowych. W badaniu wzięło kilkadziesiąt firm turystycznych, głównie małych przedsiębiorstw turystycznych. Przeważającą grupę respondentów stanowiły atrakcje turystyczne (parki rozrywek, kompleksy turystyczne, muzea) oraz obiekty zakwaterowania (hotele, zajazdy); pojawiły się także organizatorzy wycieczek i centra konferencyjna.

Ze względu na ograniczone instrumenty badawcze, ograniczoną ilość respondentów oraz fakt, iż deklarowane w ankietach informacje nie były weryfikowane, poniższy raport powinno się traktować jedynie jako wstępną ocenę poziomu wdrożenia zasad turystyki zrównoważonej w województwie lubelskim. Dla pełnowartościowej oceny rekomenduje się przeprowadzenie audytu, pogłębionych wywiadów z interesariuszami, szczegółowych badań statystycznych oraz kontynuowanie w przyszłości skoordynowanych działań w zakresie rozwoju zrównoważonego potencjału badanego województwa. Poniższy raport składa się z następujących części:

- Zrównoważone zarządzanie turystyką na poziomie województwie
- Praktyki wdrażane przez firmy i atrakcje turystyczne z województwa
- Zestaw lokalnych i regionalnych dobrych praktyk, wpisujących się w koncepcję turystyki zrównoważonej
- Podsumowanie, w tym rekomendacje i dobre praktyki z innych krajów

Zarówno część pierwsza, dotycząca analizowanej destynacji, jak i część druga, dotycząca sektora prywatnego, rozdzielone są na kolejne podrozdziały, które odzwierciedlają główne obszary turystyki zrównoważonej: aspekty środowiskowe, aspekty społeczno-gospodarcze i kulturowe oraz zrównoważone zarządzanie.

Podsumowanie zawiera ogólny przegląd i podsumowanie kluczowych wyników i wniosków przedstawionych w raporcie a także rekomendacje i zbiór dobrych praktyk z innych krajów, które mogą posłużyć jako inspiracja dla dalszego, zrównoważonego, rozwoju turystyki w województwie lubelskim.

2. ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA

2.1. Zarządzanie środowiskowe

Turystyka jest ściśle związana z otaczającym środowiskiem poprzez wzajemne oddziaływanie. Jest branżą, która korzysta z lokalnych, regionalnych i krajowych zasobów, a jakość środowiska odgrywa kluczową rolę w przyciąganiu turystów i zachęcaniu ich do powrotu. Wiele badań potwierdza, że przyroda i krajobraz są kluczowymi czynnikami wpływającymi na wybór miejsca turystycznego oraz że jakość walorów przyrodniczych przekłada się na ilość powracających turystów. Jednak turystyka również ma istotny wpływ na środowisko ze względu na swój rozmiar i szybki rozwój, jako że jest to jedna z największych i najszybciej rozwijających się gałęzi gospodarki na świecie.

Wyzwania środowiskowe

Zdecydowaną większość Lubelskiego Obszaru Funkcjonalnego zajmują użytki rolne. Niemniej jednak województwo lubelskie wyróżnia bogactwem walorów przyrodniczych. Występują lasy, pola, doliny, wyżyny, wyniesienia, liczne kotliny i wąwozy lessowe. Tereny zielone, w tym leśne, zadrzewione i zakrzewione zajmują 15% województwa. Na terenie województwa lubelskiego znajdują się obecnie 124 obszary Natura 2000, w tym 101 obszarów o szczególnym znaczeniu dla Wspólnoty Europejskiej, co stawia województwo na pierwszym miejscu w kraju pod względem ich liczby - Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO). Na terenie Lubelszczyzny istnieje Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych, który obejmuje swoim działaniem obszar 17 parków krajobrazowych (PK) i 17 obszarów chronionego krajobrazu (OChK) położonych w granicach województwa.

Niemniej jednak, w dokumentach strategicznych województwa mówi się o licznych wyzwaniach związanych z ochroną przyrody i zasobów naturalnych. W tabeli poniżej przedstawiona została lista obszarów najczęściej wskazanych przez respondentów jako obszary szczególnie problematyczne:

Obszary szczególnie problematyczne w województwie

Zaśmiecenie przestrzeni

Ochrona przyrody i różnorodności biologicznej

Planowanie przestrzenne

Oczyszczanie ścieków

Planując rozwój turystyki w województwie powinno się zatem zwrócić szczególną uwagę na:

- Kampanie informacyjne adresowane do mieszkańców i odwiedzających, promujące kodeksy postępowania na terenach przyrodniczych, przy jednoczesnym usprawnieniu zarządzania odpadami.
- Edukację branży turystycznej na temat ich roli w zakresie ochrony przyrody i bioróżnorodności, implementację ścisłych regulacji dotyczących korzystania z terenów chronionych oraz opracowanie szczegółowych wymogów środowiskowych dla wszystkich obiektów turystycznych.
- Zintegrowane podejście do planowania przestrzennego, które będzie brało pod uwagę zarówno potrzeby rozwoju turystyki, jak i ochrony przyrodniczej i krajobrazowej.

Dokumenty strategiczne

Program ochrony środowiska województwa lubelskiego 2030

Program ochrony środowiska województwa lubelskiego (dalej: POŚ 2030) szczegółowo omawia wszystkie obszary związane z ochroną środowiska i zasobów przyrodniczych, które pokrywają się z obszarami omawianymi w tym raporcie. Opracowana została szczegółowo ocena każdego z tematów oraz wyznaczone cele strategiczne.

Niestety turystyka przywoływana jest jedynie jako szansa lub zagrożenie rozwoju parków krajobrazowych / terenów chronionych i obszarów Natura 2000. Nie ma natomiast żadnych odwołań do działalności branży turystycznej jako takiej, jej wpływu na stan środowiska i wykorzystanie zasobów przyrodniczych, np. w kontekście zmian klimatu czy gospodarki odpadami, czyli sfer bardzo ściśle związanych z działalnością sektora turystycznego, HoReCa i MICE.

Energia i klimat

Turystyka i zmiany klimatyczne są ze sobą ściśle powiązane – turystyka zarówno wpływa na zmiany klimatyczne, jak i jest przez nie dotknięta. Turystyka przyczynia się do zmian klimatycznych głównie przez emisję dwutlenku węgla z transportu (szczególnie lotniczego), zakwaterowania i różnych aktywności turystycznych. Prowadzi to do znaczącej emisji gazów cieplarnianych. Dodatkowo, turystyka zużywa duże ilości zasobów, takich jak woda i energia, oraz generuje odpady, co jeszcze bardziej obciąża środowisko.

Zmiany klimatyczne z kolei wpływają na turystykę, zmieniając destynacje turystyczne. Zmieniające się wzorce pogodowe, takie jak cieplejsze zimy i podnoszący się poziom mórz, wpływają na atrakcyjność i dostępność miejsc turystycznych. Klęski żywiołowe, które stają się częstsze i bardziej intensywne z powodu zmian klimatycznych, mogą niszczyć infrastrukturę turystyczną i odstraszać odwiedzających. Zmiany w ekosystemach i bioróżnorodności, takie jak bielenie raf koralowych, również wpływają na naturalne atrakcje przyciągające turystów.

Aby złagodzić te skutki, niezbędne są zrównoważone praktyki turystyczne. Obejmuje to promowanie ekologicznych podróży, regulację emisji CO₂ i rozwijanie niskoemisyjnych opcji transportu. Budowanie infrastruktury odpornej na zmiany klimatyczne oraz zwiększanie świadomości na temat zrównoważonej turystyki mogą pomóc branży w dostosowaniu się do zmian klimatycznych i łagodzeniu ich skutków.

Należy też pamiętać, że wskazania UE dotyczące m.in. realizacji założeń wyznaczonych przez Europejski Zielony Ład oraz strategię na rzecz zrównoważonej mobilności, wymagają od branży turystycznej wdrożenia niskoemisyjnych środków transportu, promowania zrównoważonych praktyk oraz zmniejszenia śladu węglowego. Oczekują również, że branża będzie wspierać ochronę środowiska, wdrażać efektywne zarządzanie odpadami i angażować się w działania mające na celu minimalizację wpływu turystyki na zmiany klimatyczne.

Na podstawie udzielonych odpowiedzi oraz analizy Programu ochrony środowiska województwa lubelskiego 2030, widzimy, że w województwie prowadzi się działania z zakresu efektywnego zarządzania energią, zwiększenia udziału energii ze źródeł odnawialnych, oraz działania na rzecz adaptacji do zmian do zmian klimatycznych. Głównie te działania obejmują monitoring (poziomu zużycia energii i emisji CO₂). Również Strategia Lublin 2030 zakłada podjęcie szeregu działań mających na celu zmniejszenie zużycia surowców naturalnych oraz zwiększenie udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych. Z drugiej strony, jak wynika z tabeli poniżej, brakuje konkretnych instrumentów wsparcia, które pomogłyby te cele osiągnąć.

ENERGIA I KLIMAT

Monitoring poziomu zużycia energii w województwie	✓
Wojewódzki program w zakresie zmniejszenia zużycia energii	✗
Monitoring emisji CO2 na terenie województwa	✓
Wojewódzki program w zakresie zmniejszenia redukcji emisji CO2	✗
Wojewódzki program wsparcia przedsiębiorstw w zakresie wykorzystania OZE	✗
Wojewódzki program na rzecz ekologizacji transportu	✗
Wojewódzki program adaptacji do zmian klimatycznych	✓

Woda

Turystyka ma znaczący wpływ na wykorzystanie zasobów wodnych, szczególnie w miejscach o dużym natężeniu ruchu turystycznego. Intensywne zużycie wody przez hotele, ośrodki wypoczynkowe i atrakcje turystyczne może prowadzić do niedoborów wody, co wpływa negatywnie na lokalne społeczności i ekosystemy. Z drugiej strony, z punktu widzenia bezpieczeństwa jak o atrakcyjności turystycznej, kluczowa jest dbałość o jakość wody w zbiornikach wodnych wykorzystywanych do rekreacji oraz jakość wody pitnej.

W Polsce, stres wodny jest coraz większym problemem. Kilka organizacji biorących udział w tym badaniu wymieniło stres wodny jako jeden z obszarów szczególnie problematycznych w ich regionie. Co więcej, w Strategii Lublin 2030 wśród kluczowych zagrożeń wymieniono pogłębiające się zjawisko suszy oraz zmniejszające się zasoby dyspozycyjne wód, niezbędnych do rozwoju gospodarczego. Zarówno w odpowiedziach respondentów jak i wojewódzkich dokumentach strategicznych, często mówi się o słabo rozwiniętym systemie retencjonowania wody i złym stanie czystości wód powierzchniowych. Dlatego też gospodarka wodna wydaje się być jednym z najistotniejszych wyzwań środowiskowych w województwie lubelskim, w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej.

Jak widać w tabeli poniżej, w województwie prowadzone są wszystkie działania wymagane od zrównoważonych destynacji turystycznych w kontekście zarządzania zasobami wodnymi. Można mieć więc nadzieję, że wszystkie podejmowane inicjatywy przyniosą oczekiwane rezultaty, i dojdzie do znaczącej poprawy stanu wód w województwie lubelskim.

WODA

Działania mające na celu zmniejszenie zużycia wody	✓
Analiza bezpieczeństwa i jakości zbiorników wodnych	✓
Monitoring jakości wody pitnej	✓
Program/ plan w zakresie oczyszczania ścieków	✓

Odpady

Gospodarka odpadami w branży turystycznej ma kluczowe znaczenie, ponieważ ośrodki turystyczne generują znaczne ilości odpadów, w tym plastiku, żywności i innych form śmieci. Skuteczne praktyki gospodarowania odpadami są niezbędne do zachowania środowiska naturalnego i estetyki tych miejsc, które często mają kluczowe znaczenie dla ich atrakcyjności i rentowności. Zła gospodarka odpadami może prowadzić do zanieczyszczenia, szkodzić lokalnej przyrodzie i degradować naturalne krajobrazy, obniżając tym samym jakość wrażeń turystycznych i potencjalnie zmniejszając liczbę odwiedzających. Efektywne zarządzanie odpadami, takie jak redukcja odpadów, recykling czy kompostowanie, wpisuje się w Cele Zrównoważonego Rozwoju (CZR), zwłaszcza cel dotyczący odpowiedzialnej konsumpcji i produkcji (CZR 12). Ograniczenie użycia jednorazowych plastików natomiast bezpośrednio wpisuje się w tzw. unijną "dyrektywę plastikową", która ma na celu zmniejszenie ilości odpadów plastikowych i promowanie zrównoważonych alternatyw, i którą najbardziej odczuwa branża HoReCa.

W województwie lubelskim, problem odpadów jest tym ważniejszy, że zaśmiecenie przestrzeni zostało wymienione przez respondentów jako obszar najbardziej problematyczny. Zaśmiecenie to jedynie przejaw nieefektywnego sposobu zarządzania odpadami. Jeżeli zaśmiecenie jest również wyzwaniem na obszarach często odwiedzanych przez turystów, to może to negatywnie wpłynąć na atrakcyjność całej destynacji.

Z odpowiedzi udzielonych przez Lubelską Regionalną Organizację Turystyczną wynika, że w województwie prowadzi się analizę i monitoring wszystkich kategorii odpadów a także prowadzi działania celem ich zmniejszenia. Brakuje jednak bardziej szczegółowych programów dotyczących poszczególnych kategorii odpadów. Biorąc pod uwagę, że, jak wskazano w POŚ 2030, mimo zwiększającej się ilości odpadów poddawanych recyklingowi, wciąż udział niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych w całym strumieniu zbieranych odpadów jest zbyt duży – warto byłoby wdrożyć programy i kampanie tematyczne (np. poświęcone redukcji odpadów z tworzyw sztucznych).

ODPADY

Monitoring ilości i kategorii odpadów resztkowych	✓
Monitoring ilości i kategorii odpadów segregowanych	✓
Działania w celu zmniejszenia ilości odpadów	✓
Działania w celu zmniejszenia ilości przedmiotów i opakowań jednorazowych	✗
Działania w celu zmniejszenia ilości odpadów żywnościowych	✗
Działania w celu zwiększenia ilości odpadów poddawanych recydingowi	✗

Zanieczyszczenie

Turystyka znacząco wpływa na zanieczyszczenie środowiska w wielu aspektach. Zanieczyszczenie światłem jest widoczne w popularnych miejscach turystycznych, gdzie jasne oświetlenie nocne zakłóca naturalne cykle i wpływa negatywnie na lokalną faunę oraz zdrowie ludzi. Hałas generowany przez ruch turystyczny i imprezy stresuje mieszkańców i dziką przyrodę, zakłócając życie zwierząt. Zanieczyszczenie powietrza wynika z emisji spalin z transportu, co pogarsza jakość powietrza i zdrowie publiczne. Zanieczyszczenie gleby jest skutkiem niewłaściwego zarządzania odpadami i ściekami, co prowadzi do degradacji gleby i wpływa na rolnictwo oraz ekosystemy.

Wysoki poziom zanieczyszczeń może skutecznie zniechęcić odwiedzających, prowadząc do spadku liczby turystów, negatywnych opinii i złej reputacji destynacji.

W województwie świadomie podchodzi się do walki z zanieczyszczeniem powietrza, gleby i zanieczyszczenia hałasem, i istnieje szereg programów, które mają na celu zmniejszenie poziomu zanieczyszczeń. Nie znaleziono natomiast żadnych informacji na temat zanieczyszczenia świetlnego. Mimo, że Lubelskie jest województwem o niskim stopniu urbanizacji, i zanieczyszczeni świetlne nie jest rozpowszechnionym problemem, warto jest mimo wszystko zacząć przynajmniej monitorować to zjawisko, aby w odpowiednim momencie można było podjąć działania interwencyjne.

ZANIECZYSZCZENIE

Monitoring zanieczyszczenia hałasem	✓
Działania w celu zmniejszenia zanieczyszczenia hałasem	✓
Monitoring zanieczyszczenia świetlnego	✗
Działania w celu zmniejszenia zanieczyszczenia świetlnego	✗
Monitoring zanieczyszczenia powietrza	✓
Działania w celu zmniejszenia zanieczyszczenia powietrza	✓
Monitoring zanieczyszczenia gleby	✓
Działania w celu zmniejszenia zanieczyszczenia gleby	✓

Ochrona przyrody

Istotne jest, aby turystyka przyczyniała się do ochrony dzikiej przyrody i różnorodności biologicznej, ponieważ zdrowe ekosystemy są fundamentem atrakcyjnych i zrównoważonych destynacji turystycznych. Dzika przyroda i bogactwo biologiczne przyciągają turystów, oferując unikalne doświadczenia i wspierając lokalne gospodarki.

Turystyka może wspierać ochronę przyrody poprzez promowanie odpowiedzialnego podróżowania, inwestowanie w projekty ochrony środowiska oraz edukację turystów o znaczeniu bioróżnorodności. Inicjatywy takie jak ekoturystyka, stosowanie praktyk minimalizujących wpływ na środowisko oraz współpraca z lokalnymi społecznościami w celu ochrony naturalnych siedlisk są kluczowe dla zachowania dzikiej przyrody dla przyszłych pokoleń.

Z udzielonych podczas badania odpowiedzi wynika, że w województwie prowadzone jest szereg działań z zakresu ochrony przyrody i walorów krajobrazowych (wyszczególnione w tabeli poniżej). Jak było napisane już wcześniej, na terenie województwa działa Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych, co powinno znacząco usprawnić działania w zakresie ochrony przyrody. Niemniej jednak, ochrona przyrody i różnorodności biologicznej była określona przez respondentów jako jeden z głównych obszarów problematycznych. Warto byłoby się w związku bardziej szczegółowo przeanalizować tę sytuację, aby lepiej zrozumieć, dlaczego problemy ochrony przyrody i bioróżnorodności istnieją, mimo tak szerokich działań. Biorąc pod uwagę fakt, że walory przyrodnicze są jednym z ważniejszych przyczyn wyboru destynacji

turystycznych, rozwiązanie problemu ochrony przyrody może mieć kluczowy wpływ na dalszy rozwój tego sektora.

Wśród głównych obszarów problematycznych respondenci wymienili również planowanie przestrzenne. Rekomenduje się więc opracowanie wytycznych w zakresie zagospodarowania przestrzennego, których w danej chwili w województwie brakuje.

Warto byłoby również przeprowadzić analizę wpływu turystyki na przyrodę i środowisko naturalne, co jest podstawą do dalszego planowania rozwoju turystycznego.

Do pozytywnych aspektów należy uznać fakt, że w województwie istnieje przynajmniej szereg produktów turystycznych, które w sposób bezpośredni przyczyniają się do ochrony przyrody i różnorodności biologicznej.

OCHRONA PRZYRODY

Program w zakresie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej	✓
Program w zakresie ochrony zasobów naturalnych (np. minerałów, wody, gleby)	✓
Program w zakresie zapobiegania inwazyjnym gatunkom obcym	✓
Program w zakresie ochrony walorów krajobrazowych	✓
Program w zakresie ochrony dzikich zwierząt	✓
Program w zakresie poprawy dobrostanu zwierząt w niewoli	✓
Wytyczne w zakresie planowania przestrzennego	✗
Analiza wpływu turystyki na przyrodę i środowisko naturalne	✗
Produkty turystyczne, przyczyniające się do ochrony przyrody i różnorodności	✓

2.2. Aspekty społeczno-gospodarcze

Zrównoważona turystyka nie tylko przyczynia się do ochrony środowiska naturalnego, ale także wspiera rozwój społeczności lokalnych, tworzenie miejsc pracy oraz promowanie dziedzictwa kulturowego. Zarządzanie turystyką w sposób zrównoważony wymaga zintegrowanego podejścia, które uwzględnia potrzeby i oczekiwania lokalnych mieszkańców, wpływ turystyki na lokalną gospodarkę oraz zachowanie i promowanie unikalnych tradycji i wartości kulturowych.

Właściwe zbalansowanie tych aspektów jest kluczowe dla zapewnienia długoterminowego sukcesu i trwałości destynacji turystycznej, przy jednoczesnym minimalizowaniu negatywnych skutków społecznych, gospodarczych i kulturowych.

Wyzwania społeczno-gospodarcze

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 wymieniono szereg słabych stron województwa związanych z rozwojem społeczno-ekonomicznym, m.in. dużą liczbę gmin zaliczanych do obszarów zagrożonych marginalizacją społeczno-ekonomiczną, niekorzystną strukturę i niski poziom innowacyjności gospodarki oraz stosunkowo duży udział bezrobotnych i biernych zawodowo. Co ciekawe, nie znalazły się wśród słabych stron te aspekty, na które zwrócili uwagę przedstawiciele JSA oraz lokalnych i regionalnych organizacji turystycznych biorących udział w niniejszym badaniu. Według nich, jednym z najpoważniejszych problemów dla województwa lubelskiego jest starzenie się społeczeństwa, a także wyludnianie się województwa, niewielki udział obywateli w planowaniu i zarządzaniu strategicznym oraz niska dostępność regionu dla osób z niepełnosprawnością. Na nierówności społeczne i ekonomiczne zwrócił uwagę niewielki odsetek respondentów.

Obszary szczególnie problematyczne

1. Starzenie się społeczeństwa (zdecydowanie najważniejsze)

2. Wyludnianie się województwa

3. Niewielki udział obywateli w planowaniu i zarządzaniu strategicznym

4. Niska dostępność regionu dla osób z niepełnosprawnością

Aby odpowiedzieć na te wyzwania, powinno się zwrócić szczególną uwagę na:

- Rozwijanie infrastruktury dostosowanej do potrzeb osób starszych i osób ze szczególnymi potrzebami (w tym osób z niepełnosprawnością), takich jak dostępne środki transportu i przystosowane szlaki turystyczne.
- Programy wspierające rozwój przedsiębiorczości i zatrudnienia w turystyce, szczególnie na obszarach zagrożonych największą skalą depopulacji.
- Systematyczne angażowanie społeczności lokalnej w planowanie i rozwój turystyki, m.in. poprzez regularne konsultacje społeczne, warsztaty edukacyjne oraz aktywną komunikację z mieszkańcami na temat korzyści płynących z turystyki.

Udział turystyki w gospodarce

Turystyka może odgrywać istotną rolę w rozwoju gospodarczym. Po pierwsze, przyciąganie turystów do danego regionu generuje wzrost popytu na dobra i usługi, co stymuluje rozwój lokalnych przedsiębiorstw, takich jak hotele, restauracje, sklepy, organizatorzy wycieczek czy rzemiosło lokalne. To z kolei prowadzi do tworzenia miejsc pracy i zwiększania dochodów

dla mieszkańców regionu. Po drugie, turystyka może przyczyniać się do dywersyfikacji gospodarczej, zmniejszając zależność od jednej gałęzi przemysłu. Regiony oparte na turystyce często rozwijają różnorodne sektory, takie jak kultura, sztuka, rzemiosło, rekreacja czy agroturystyka. Ponadto, turystyka może również wspierać rozwój infrastruktury, takiej jak drogi, lotniska, transport publiczny czy usługi komunalne, co przynosi korzyści zarówno turystom, jak i lokalnym mieszkańcom.

Istotne jest, aby w turystyce brały udział różne podmioty, włącznie z organizacjami pozarządowymi i osobami w ciężkiej sytuacji życiowej (osoby bezrobotne, wykluczone), oraz aby dochody turystyczne były sprawiedliwie i równomiernie dzielone. W wojewódzkich dokumentach strategicznych mówi się o nierównościach społecznych i problemie bezrobocia. W tym kontekście turystyka ma szczególną szansę odegrać pozytywną rolę w rozwoju regionalnym i podniesieniu poziomu życia ludności.

Jak wynika z tabeli poniżej, w województwie lubelskim prowadzi się monitoring udziału turystyki w gospodarce oraz istnieją programy wspierające lokalnych przedsiębiorców i produkty lokalne. Brakuje jednak programu, który byłby skierowany na zwiększenie znaczenia turystyki i programów promujących zatrudnienie w sektorze turystycznym. Programy i kampanie takie mogłyby być adresowane właśnie do osób mieszkających na terenach narażonych na marginalizację społeczno-ekonomiczną, osób bezrobotnych i biernych zawodowo, a także osób ze szczególnymi potrzebami.

UDZIAŁ TURYSTYKI W GOSPODARCE

Monitoring udziału turystyki w gospodarce	✓
Program dot. zwiększenia znaczenia turystyki w gospodarce	✗
Działania w zakresie promocji produktów lokalnych	✓
Działania na rzecz wsparcia przedsiębiorców z branży turystycznej	✓
Program promujący zatrudnienie w sektorze turystycznym	✗

Społeczności lokalne

Zaangażowanie społeczności lokalnych w rozwój turystyki jest kluczowe dla zapewnienia zrównoważonego i korzystnego wpływu turystyki na region. Lokalni mieszkańcy najlepiej znają swoje środowisko, kulturę i tradycje, co pozwala tworzyć autentyczne i atrakcyjne doświadczenia dla turystów. Współpraca z lokalnymi społecznościami wspiera gospodarkę, tworzy miejsca pracy i zwiększa dochody mieszkańców, jednocześnie promując ochronę zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego. Angażowanie społeczności lokalnych może obejmować ich udział w planowaniu i zarządzaniu turystyką, rozwijanie lokalnych

przedsiębiorstw turystycznych oraz edukację na temat zrównoważonych praktyk. Takie podejście buduje silne, zintegrowane społeczności, które są bardziej skłonne do wspierania działań na rzecz ochrony środowiska i promowania długoterminowego, odpowiedzialnego rozwoju turystyki.

Jak wynika z odpowiedzi respondentów, w województwie lubelskim, niski udział obywateli w planowaniu i zarządzaniu strategicznym stanowi dość poważny problem, a zatem wszelkie działania zwiększające świadomość mieszkańców na temat ich roli i wpływu na rozwój regionu będą mieć szczególne znaczenie. Mimo, iż instrumenty angażujące mieszkańców w procesy decyzyjne w zakresie turystyki istnieją, możliwe, że są one nieefektywne lub nie cieszą się zainteresowaniem. Tym bardziej warto zacząć mierzyć stosunek mieszkańców do turystyki oraz analizować wpływ turystyki na jakość życia mieszkańców, czego w tej chwili w województwie lubelskim się nie robi.

Z drugiej strony, równie ważne jest budowanie świadomości wśród mieszkańców na temat kwestii rozwoju zrównoważonego, zarówno aspektów ekologicznych jak i wrażliwości społecznej. Świadomi obywatele są kluczem do skutecznej ochrony środowiska i realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Zaangażowani mieszkańcy są bardziej skłonni do wspierania lokalnych inicjatyw ekologicznych, wdrażania zrównoważonych praktyk w swoich codziennych działaniach i promowania ekologicznego stylu życia. Ponadto, edukacja na temat zrównoważonego rozwoju wzmacnia poczucie odpowiedzialności za przyszłość ich społeczności, co prowadzi do bardziej aktywnego udziału w decyzjach dotyczących lokalnego rozwoju i ochrony środowiska.

W tym kontekście województwo lubelskie jest dość aktywne. Jak widać w tabeli poniżej, wdrożone są różne programy w zakresie podnoszenia jakości życia mieszkańców, m.in. w zakresie zdrowia i bezpieczeństwa, udziału w kulturze oraz ekologicznym trybie życia (poza aspektami nt. zmian klimatycznych).

Mówiąc o społecznościach lokalnych, warto też wspomnieć o ochronie praw człowieka i praw pracowniczych. Branża turystyczna, będąca jednym z największych sektorów gospodarki, często zatrudnia osoby w niskopłatnych i tymczasowych pracach, co może prowadzić do nadużyć, takich jak niskie wynagrodzenia, długie godziny pracy oraz brak zabezpieczenia socjalnego. Zapewnienie przestrzegania praw pracowniczych, w tym godziwego wynagrodzenia, bezpiecznych warunków pracy oraz prawa do zrzeszania się, jest niezbędne dla zrównoważonego rozwoju turystyki. Dodatkowo, poszanowanie praw człowieka, w tym równości i niedyskryminacji, jest fundamentem etycznej turystyki, która przyczynia się do pozytywnego rozwoju społeczności lokalnych i zapewnia sprawiedliwe traktowanie wszystkich pracowników.

Jak wynika z odpowiedzi respondentów, nie prowadzi się na terenie województwa programów w zakresie ochrony praw człowieka ani praw pracowniczych. Możliwe, że jest to związane z brakiem (a przynajmniej postrzeganym brakiem) wyzwań w tym zakresie.

SPOŁECZNOŚCI LOKALNE

Program w zakresie ochrony praw człowieka	✗
Ocena przestrzegania praw człowieka, w tym praw pracowniczych	✗
Program w zakresie zdrowia i bezpieczeństwa mieszkańców	✓
Regulacje dot. dostępu do zasobów naturalnych, miejsc przyrodniczych i kulturowych	✗
Monitoring poziomu zadowolenia mieszkańców z rozwoju turystyki	✗
Analiza wpływu turystyki na mieszkańców i społeczności lokalne	✗
Instrumenty angażujące mieszkańców w procesy decyzyjne dot. turystyki	✓
Budowanie świadomości w zakresie praw człowieka i nierówności społecznych	✗
Programy dla mieszkańców propagujące kulturę lokalną	✓
Budowanie świadomości w zakresie zmian klimatycznych	✗
Programy dla mieszkańców propagujące ekologiczny tryb życia	✓

Dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami

Mimo, że większość firm biorących udział w badaniu zadeklarowała dostępność swoich usług dla osób z niepełnosprawnościami, oraz kilkoro respondentów oceniło dostępność województwa jako bardzo dobrą, zdecydowana większość wytypowała brak dostępności jako jeden z ważniejszych obszarów problematycznych województwa lubelskiego. Potwierdzają to dane Booking.com – zaledwie 7% obiektów z województwa lubelskiego promujących się na tej platformie jest w pełni dostępna dla osób z niepełnosprawnościami. Dostępność dla osób o szczególnych potrzebach, poza pojedynczymi wyjątkami, nie jest też brana pod uwagę przy tworzeniu produktów turystycznych.

Tworzenie oferty turystyki dostępnej dla wszystkich to obszar wymagający szczególnej uwagi, zwłaszcza w kontekście starzenia się społeczeństwa oraz istniejących programów wojewódzkich w zakresie promocji i rozwoju usług dla osób z niepełnosprawnościami i osób starszych.

Potwierdza to „Mapa potrzeb w zakresie infrastruktury edukacyjnej i społecznej w województwie lubelskim” z czerwca 2023r. W dokumencie tym zwraca się bowiem uwagę na potrzebę dostosowania obiektów oraz atrakcji turystycznych dla osób niepełnosprawnościami.

Aby proces modernizacji infrastruktury oraz dostosowania usług i produktów turystycznych dla osób ze szczególnymi potrzebami przebiegał efektywnie, konieczna jest współpraca z branżą turystyczną i zwiększenie jej świadomości w tym obszarze. Tylko wtedy większość produktów i usług turystycznych staną się dostępne dla każdego (w tym dla osób starszych i z niepełnosprawnościami), a to przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności regionu, a co za tym idzie - zwiększenia korzyści ekonomicznych płynących z turystyki.

Kultura

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest nieodrębną częścią zrównoważonego rozwoju turystyki. Dziedzictwo kulturowe reprezentuje unikalną tożsamość i tradycje miejsca, co przyciąga turystów poszukujących unikalnych doświadczeń. Zachowując i promując dziedzictwo kulturowe (zarówno to historyczne jak i współczesne), destynacje turystyczne zachowują swoją autentyczność, co przyczynia się do zadowolenia odwiedzających i zachęca do dłuższych pobytów. Ponadto ochrona dziedzictwa kulturowego wzmacnia lokalne społeczności i wspiera rozwój społeczno-gospodarczy. Tworzy możliwości zatrudnienia, stymuluje przedsiębiorczość i dystrybuuje dochody, prowadząc do wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu i poprawy standardów życia. Dodatkowo, ochrona dziedzictwa kulturowego zapewnia długoterminową ochronę cennych aktywów kulturowych, zapobiegając zaniedbaniu i ich nieodwracalnej utracie.

Turystyka kulturowa, natomiast, promuje zrozumienie międzykulturowe, wspierając empatię i szacunek wśród odwiedzających i społeczności przyjmujących. Zapewniając platformę wymiany kulturowej, turystyka przyczynia się do pokojowego współistnienia i zmniejsza uprzedzenia kulturowe. Co więcej, włączenie dziedzictwa kulturowego do planowania i zarządzania turystyką umożliwia holistyczne i zrównoważone podejście.

Jak widać w tabeli poniżej, w województwie lubelskim wdrażane jest wiele działań w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego. Warto w tym miejscu również zaznaczyć, że ochrona i promocja kultury i tradycji jest najczęściej uwzględnianym aspektem podczas tworzenia nowych produktów turystycznych, i istnieje już szereg produktów, które w sposób bezpośredni wspierają lokalną kulturę i tradycje.

Przy tak szerokim wachlarzu działań w zakresie kultury, brakuje jedynie analizy wpływu turystyki na kulturę. Regularna analiza wpływu turystyki na kulturę materialną i niematerialną jest niezbędna, ponieważ pozwala na monitorowanie i ochronę zabytków przed degradacją, zabezpiecza autentyczność lokalnych tradycji przed komercjalizacją, wspiera lokalne rzemiosło i gospodarkę, umożliwia precyzyjne zarządzanie ruchem turystycznym w celu uniknięcia przeludnienia, oraz dostarcza danych niezbędnych do tworzenia i wdrażania skutecznych polityk i regulacji promujących zrównoważoną turystykę.

KULTURA

Program w zakresie ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego	✓
Program w zakresie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego	✓
Analiza wpływu turystyki na kulturę i tradycje	✗
Właściwe oznaczenia i informacje na obiektach kulturowych	✓
Produkty turystyczne wspierające ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego	✓

2.3. Zarządzanie rozwojem zrównoważonym

Turystyka będzie rozwijać się w sposób stabilny i przynosić dla regionu długotrwałe korzyści społeczno-gospodarcze, tylko w sytuacji, gdy zarządzana jest w sposób prawidłowy i kompleksowy. Kryteria zarządzania turystyką zrównoważoną dla destynacji turystycznych zakładają skoordynowane podejście do turystyki zrównoważonej, w tym zaangażowanie sektora prywatnego, publicznego i społeczeństwa obywatelskiego, oraz zdolność do zarządzania kwestiami społeczno-gospodarczymi, kulturowymi i środowiskowymi. Zrównoważona destynacja turystyczna powinna, między innymi:

- posiadać wieloletnią strategię zarządzania i plan działania, uwzględniający zasady zrównoważonego rozwoju;
- posiadać grupę ekspertów, którzy posiadają kompetencje w zakresie zarządzania środowiskowego oraz zrównoważonego rozwoju turystyką
- wdrożyć system monitorowania wpływu turystyki na społeczność lokalną, przyrodę i kulturę, a działania i rezultaty powinny być regularnie analizowane;
- świadomie zarządzać liczbą odwiedzających i ich aktywnością, uwzględniając równowagę pomiędzy potrzebami lokalnej gospodarki, mieszkańców i środowiska kulturowego i społecznego;
- opracować plan zarządzania ryzykiem i sytuacjami kryzysowymi;
- prowadzić działania marketingowo-promocyjne w sposób przejrzysty i odpowiedzialny.

Strategia zrównoważonego rozwoju turystyki

Z punktu widzenia zasad turystyki zrównoważonej, strategia rozwoju turystyki powinna określać działania związane z:

- zarządzaniem ekologicznym (w tym wodą, energią, odpadami)
- ochroną przyrody i różnorodności biologicznej
- przeciwdziałaniu zmianom klimatycznym
- ochroną praw człowieka, w tym praw pracowniczych
- ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego
- wsparciem lokalnych towarów i przedsiębiorców
- zdrowiem i bezpieczeństwem turystów

Jeśli destynacja turystyczna nie posiada dedykowanej strategii rozwoju turystyki, kluczowe aspekty rozwoju turystyki i zrównoważonego rozwoju powinny być jednoznacznie uwzględnione w strategii rozwoju województwa. Strategia ta powinna integrować zarządzanie środowiskowe, aspekty społeczno-gospodarcze i ochronę dziedzictwa kulturowego, oraz w sposób jednoznaczny łączyć działania w tych obszarach z działalnością sektora prywatnego, w tym przedstawicieli branży turystycznej. Jako instrument uzupełniający, każda destynacja turystyczna powinna mieć plan działania w zakresie turystyki, określający działania operacyjne krótko i średnioterminowe. Więcej na ten temat w rozdziale „Rekomendacje”.

W przypadku województwa lubelskiego, odpowiedź na pytanie dotyczące istnienia strategii rozwoju turystyki jest niejednoznaczna. Z jednej strony, na pytanie o istnienie strategii rozwoju turystyki, przedstawiciel Lubelskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej udzielił odpowiedź odmowną. Z drugiej strony, przedstawiciel Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego na to samo pytanie odpowiedział, że strategia rozwoju turystyki istnieje, i że uwzględnia ona aspekty rozwoju zrównoważonego. Chodzi zapewne o „Program rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r.”. Można jedynie podejrzewać, że program ten nie był aktualizowany i nie jest podstawą działania dla LROT.

Dokumenty strategiczne

„Program rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r.”

Dokument ten w sposób bezpośredni nawiązuje do aspektów rozwoju zrównoważonego; bardzo silnie wiąże rozwój turystyki z poprawą życia mieszkańców przy zachowaniu walorów przyrodniczych. Wizja rozwoju turystyki określona w tym dokumencie brzmi bowiem „Lepsze życie mieszkańców województwa lubelskiego poprzez wzrost dochodów z silnego i rozwijającego się sektora turystyki w perspektywie roku 2030.” Misja natomiast brzmi „Chcemy opowiadać o wyjątkowych ludziach i miejscach regionu lubelskiego oraz dzielić się naszą filozofią delectationis życia. Inspirujemy rozwój turystyki poprzez współpracę i innowacje, pamiętając przy tym o zachowaniu lubelskiej przyrody, dziedzictwa kulturowego oraz stylu życia mieszkańców.”

Tak sformułowane wizja i misja jednoznacznie wpisują się w cele społeczno-gospodarcze i środowiskowe zrównoważonego rozwoju turystyki. Wśród kluczowych zadań zaplanowanych dla osiągnięcia wizji i misji znalazło się także wiele działań, o których mowa jest w niniejszym raporcie, np. kampania promująca znaczenie turystyki dla regionu, program rozwoju kompetencji i wiedzy kadr turystyki, kampania edukacyjna dot. świadomości ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego. Również cel strategiczny „Lubelskie regionem Slow Travel” idealnie wpisuje się w założenia turystyki zrównoważonej.

Mimo, że „Program rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r.” nie uwzględniał wszystkich aspektów rozwoju zrównoważonego turystyki, stanowił jednak dobry fundament i podstawę do dalszego działania.

Niestety podczas tworzenia niniejszego raportu, nie znaleziono informacji na temat rezultatów wdrożenia tego programu, i są podstawy podejrzewać, że cele i kierunki działań w nim opisane, nie są brane pod uwagę w planowaniu działań RLOT i organizacji lokalnych odpowiedzialnych za rozwój turystyki na terenie województwa lubelskiego.

Jeżeli przyjąć, że „Program rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r.” nie jest dokumentem aktywnie wdrażanym, powinniśmy się zatem odwoływać do „Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku”, która uwzględnia część aspektów z zakresu rozwoju zrównoważonego. Minusem takiego rozwiązania jest jednak to, że mimo uwzględnienia tych kwestii w ogólnej strategii, brak jest bezpośrednich odniesień dotyczących wdrażania ich w sektorze turystycznym, poza kilkoma przypadkami opisanymi poniżej.

Dokumenty strategiczne

„Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku”

Wizja rozwoju województwa lubelskiego brzmi „Województwo lubelskie racjonalnie wykorzystując specyfikę społeczno-gospodarczą, zasoby środowiska, a także policentryczność sieci ośrodków miejskich rozwija się w sposób zrównoważony.” Strategia w sposób jednoznaczny nawiązuje więc do rozwoju zrównoważonego, a we wstępie mówi się o zrównoważonym i odpowiedzialnym modelu rozwoju.

Faktycznie, wiele działań opisanych w Strategii wpisuje się w cele rozwoju zrównoważonego. Szczególnie często Strategia nawiązuje do rozwoju gospodarczego i kapitału społecznego (trzy z czterech celów strategicznych). Jeśli chodzi o zarządzanie środowiskowe i ekologię, planowanych działań jest już zdecydowanie mniej. Zadania z zakresu ochrony środowiska skoncentrowane są głównie w ostatniej drugiego celu strategicznego „Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych, w sekcji „Ochrona walorów środowiska”. Nawiązania do ekologii i zarządzania środowiskowego pojawiają się również w kontekście rozwoju rolnictwa.

Turystyka jest wymieniona wśród szans województwa jako potencjalny sektor kształtujący procesy rozwojowe, a wiele działań z zakresu turystyki są wymienione w celu „Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu”,

gdzie nawiązuje się głównie do rozwoju infrastruktury i produktów turystycznych. Wśród produktów turystycznych wymienia się turystykę zdrowotną, przyrodniczą, kulturalną, kulinarną, itp., czyli typy produktów turystycznych często wpisujących się w kryteria turystyki zrównoważonej. Oddzielnie Strategia mówi o rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych. Strategia zakłada również opracowanie dokumentu sektorowego z zakresu rozwoju turystyki.

Mimo użycia słowa „rozwój zrównoważony” w wizji rozwoju województwa, Strategia nie podchodzi do koncepcji rozwoju zrównoważonego w sposób systematyczny. Tym bardziej brakuje odniesień do zrównoważonego rozwoju turystyki.

Na przykład, strategiczne plany dotyczące adaptacji do zmian klimatycznych czy cały dział dotyczący wzmacniania kapitału ludzkiego nie mają bezpośrednich odniesień do branży turystycznej. Brak wytycznych dotyczących tego, jak branża turystyczna powinna być wspierana oraz jakie konkretne wymagania są stawiane przed przedsiębiorstwami turystycznymi, ogranicza skuteczność i spójność wdrażania zrównoważonych praktyk. W rezultacie, sektor turystyczny może nie w pełni korzystać z potencjalnych korzyści płynących z realizacji strategii zrównoważonego rozwoju, a także może nie być wystarczająco przygotowany na wyzwania związane z ochroną środowiska, czy wyzwaniami społeczno-gospodarczymi.

Aby skutecznie wdrożyć strategię zrównoważonego rozwoju turystyki, destynacja powinna spełniać kilka kluczowych warunków. Powinna mieć przynajmniej jedną osobę zarządzającą rozwojem turystyki, która posiada kwalifikacje w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki. Powinna również wyznaczyć osobę lub zespół odpowiedzialny za koordynację działań związanych z rozwojem zrównoważonym turystyki. Ważne jest określenie i regularne monitorowanie wskaźników zrównoważonego rozwoju turystyki, obejmujących aspekty środowiskowe, społeczno-gospodarcze, oraz publikowanie przynajmniej raz w roku raportu dotyczącego realizacji strategii rozwoju turystyki, z uwzględnieniem aspektów zrównoważonego rozwoju.

I w tym przypadku odpowiedzi otrzymane od LROT i Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego się różnią. Według LROT, jest wyznaczony zespół odpowiedzialny za zrównoważony rozwój w sektorze turystycznym, oraz że publikowany jest raz do roku raport na temat wdrożenia strategii rozwoju turystyki (mimo, że w poprzednim pytaniu stwierdzono, że taka strategia w ogóle nie istnieje). Przedstawiciel UM stwierdził natomiast, że żadne z w/w warunków w województwie lubelskim nie są spełnione.

Jeżeli faktycznie warunki te nie są spełnione, stawia to pod znakiem zapytania możliwości wdrożenia aspektów rozwoju zrównoważonego uwzględnionych w ogólnej strategii województwa w sektorze turystycznym. Brak odpowiednich kwalifikacji, dedykowanych koordynatorów oraz systematycznego monitorowania i raportowania zrównoważonych działań ogranicza skuteczność implementacji strategii i może prowadzić do niespójności oraz niepełnego wykorzystania potencjalnych korzyści wynikających z realizacji zrównoważonego rozwoju w turystyce.

Osoby kompetentne w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki	
Zespół odpowiedzialny za zrównoważony rozwój turystyki	 *
Monitoring wskaźników zrównoważonego rozwoju turystyki	
Raport dot. realizacji strategii rozwoju zrównoważonego w branży turystycznej	 *

*Według odpowiedzi udzielonych przez LROT

Zarządzanie ruchem turystycznym

Zarządzanie ruchem turystycznym polega na kontrolowaniu przepływu turystów zarówno w czasie, jak i przestrzeni, aby zmniejszyć sezonowość oraz równomiernie rozłożyć obciążenie turystyczne.

Przykłady narzędzi, które mogłyby być wykorzystane w celu bardziej efektywnego zarządzania ruchem turystycznym w całym regionie obejmują: aktualizowanie listy aktywów turystycznych, pogłębiony monitoring ruchu turystycznego (w tym analizy liczby, charakterystyki, preferencji i rodzaju aktywności turystów wraz z ich segmentacją), wytyczne dot. najmu krótkoterminowego w celach turystycznych czy system (procedury) regulujący ruchem turystycznym, aby uniknąć nadmiernego punktowego skoncentrowania ruchu turystycznego. Istotnym aspektem jest także obliczenie pojemności (carrying capacity) kluczowych i wrażliwych terenów turystycznych (w tym centrów miast, atrakcjach turystycznych, popularnych miejsc przyrodniczych).

Z odpowiedzi uzyskanych od przedstawicieli LROT i UM, część z tych narzędzi jest wdrażane (wykaz w tabeli poniżej).

ZARZĄDZANIE RUCHEM TURYSTYCZNYM

Aktualna lista aktywów turystycznych (przyrodniczych i kulturowych)	✓
Monitoring ruchu turystycznego	✓
Wytyczne dot. wynajmu obiektów turystycznych i wynajmu krótkoterminowego	✗
Obliczona została pojemność najbardziej wrażliwych terenów turystycznych	✗
Działania mające na celu zmniejszenie sezonowości ruchu turystycznego	✓
Działania mające na celu przestrzenne rozproszenie ruchu turystycznego	✓
System regulujący ruchem turystycznym	✗

Niemniej jednak, przynajmniej w dostępie publicznym, nie znaleziono danych na temat ruchu turystycznego w województwie w ostatnich latach (ostatnie badanie Barometru turystycznego pochodzi 2019 roku). Również, jak wynika z rozmów prowadzonych podczas konferencji „Współpraca. Innowacje. Turystyka zrównoważona”, w województwie lubelskim nie prowadzi się badań ruchu turystycznego, a co więcej, ruch turystycznych w województwie jest nierównomiernie rozłożony zarówno w przestrzeni (Lublin skupia zdecydowanie największą ilość odwiedzających), oraz w czasie (duża sezonowość).

Jak wynika z odpowiedzi JSA i lokalnych organizacji turystycznych, zarządzanie ruchem turystycznym na poziomie lokalnym nie jest działaniem priorytetowym. Monitoring ruchu turystycznego jest prowadzony wyłącznie w czterech miastach (Lublin, Biała Podlaska, Zamość, Kazimierz Dolny). Natomiast zdecydowana większość respondentów przyznała, że nie wdraża żadnych instrumentów w zakresie zarządzania ruchem turystycznym.

Zaangażowanie turystów

Zaangażowanie turystów w kwestie rozwoju zrównoważonego jest kluczowe dla osiągnięcia długoterminowych celów w turystyce. Głównym narzędziem w tym procesie jest monitoring zadowolenia turystów, szczególnie w odniesieniu do aspektów środowiskowych i kulturowych. Dzięki regularnym badaniom można ocenić, jak turyści postrzegają wysiłki na rzecz zrównoważonego rozwoju i jakie obszary wymagają poprawy.

Drugim kluczowym narzędziem jest skuteczna komunikacja. Obejmuje ona promowanie kodeksów postępowania na terenach wrażliwych przyrodniczo i kulturowo oraz propagowanie odpowiedzialnego podróżowania. Należy edukować turystów o ekologicznym zachowaniu, takim jak promocja niskoemisyjnego transportu, wspieranie lokalnych społeczności i kultury

oraz zachęcanie do wyboru zrównoważonych przedsiębiorstw. Wszystkie te elementy powinny być integralną częścią strategii komunikacyjnej, aby zwiększyć świadomość i zaangażowanie turystów w praktyki proekologiczne i prospołeczne.

Oddzielnym, lecz równie ważnym aspektem jest zdrowie i bezpieczeństwo turystów. Poza wdrożeniem programów dbających o te kwestie, niezbędna jest również skuteczna komunikacja dotycząca bezpiecznego zachowania podczas podróży. Informowanie turystów o zasadach bezpiecznego podróżowania jest kluczowe, aby zapewnić im komfort i bezpieczeństwo, co z kolei pozytywnie wpływa na ich ogólne doświadczenie turystyczne.

W województwie prowadzi się kampanie zachęcające do odpowiedzialnego podróżowania (ekologicznych postaw, wspierania społeczności lokalnych). Promuje się także zrównoważone przedsiębiorstwa turystyczne. Brakuje natomiast tak kluczowych elementów jak kodeksy postępowania oraz programy z zakresu zdrowia i bezpieczeństwa, które służą minimalizacji ryzyka (ryzyka zarówno dla turystów jak i zmniejszenia negatywnego wpływu turystyki na przyrodę i dziedzictwo kulturowe). W województwie nie mierzy się również zadowolenia turystów. Dla destynacji turystycznej mierzenie poziomu zadowolenia turystów jest kluczowe, ponieważ dostarcza istotnych informacji zwrotnych, które mogą prowadzić do poprawy jakości oferowanych usług i atrakcji. Regularne monitorowanie satysfakcji pozwala na szybką identyfikację problemów i wdrażanie niezbędnych zmian, co z kolei podnosi konkurencyjność destynacji na rynku turystycznym. Ponadto, zadowolenie turystów wpływa na większe zaangażowanie lokalnych społeczności w rozwój turystyki, co sprzyja zrównoważonemu rozwojowi regionu.

ZAANGAŻOWANIE TURYSTÓW

Monitoring zadowolenia turystów, w tym aspektów środowiskowych i kulturowych	×
Program dot. zdrowia i bezpieczeństwa turystów	×
Promocja zrównoważonych przedsiębiorstw turystycznych	✓
Kampanie promujące ekologiczny sposób podróżowania	✓
Kampanie zachęcające do wspierania społeczności lokalnych	✓
Kodeksy postępowania na terenach przyrodniczych	×
Kodeksy postępowania w obiektach kulturowych	×

Zaangażowanie branży turystycznej

Zaangażowanie branży turystycznej w aspekty rozwoju zrównoważonego jest kluczowe dla długoterminowego sukcesu zarówno samych przedsiębiorstw, jak i destynacji turystycznych.

Nieosiągalne jest osiągnięcie celów rozwoju zrównoważonego, ani celów założonych w strategii rozwoju województwa bez zaangażowania biznesu, w tym branży turystycznej, zwłaszcza tam, gdzie turystyka wykorzystuje zasoby naturalne i może mieć negatywny wpływ na środowisko i społeczności lokalne.

Województwo powinno prowadzić kampanie uświadamiające, organizować szkolenia oraz oferować programy wsparcia i systemy zachęt dla przedsiębiorstw turystycznych, aby promować i wdrażać praktyki zrównoważonego rozwoju. Takie działania mogą obejmować edukację na temat oszczędzania energii i wody, zarządzania odpadami, promowania niskoemisyjnych środków transportu oraz czy budowania świadomości na temat dostępności i inkluzji. Programy uświadamiające i szkolenia są też niezbędne aby przygotować branżę turystycznej na przyszłe regulacje prawne i standardy, takie jak unijna dyrektywa CSRD czy Green Claims.

Jak widać w tabeli poniżej, w województwie były prowadzone pewne programy informacyjne dotyczące wybranych aspektów rozwoju zrównoważonego, jednak wciąż pozostaje wiele tematów, które wymagają uwagi.

ZAANGAŻOWANIE BRANŻY TURYSTYCZNEJ

Promocja standardów (kryteriów) turystyki zrównoważonej	✓
Promocja programów certyfikacji dla turystyki zrównoważonej	✗
Zarządzanie odpadami	✓
Energoefektywność	✗
Zarządzanie zasobami wodnymi	✗
Zmiany klimatyczne i ślad węglowy	✗
Dobrostan zwierząt i ich wykorzystania w turystyce	✗
Tworzenie dobrych warunków pracy	✗
Integracji elementów kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego	✓

Możliwości współpracy branży turystycznej z organizacjami pozarządowymi	✓
Nowe regulacje krajowe i unijne w zakresie rozwoju zrównoważonego	✓

Produkty turystyczne

Produkty turystyczne odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu wizerunku destynacji, ponieważ to właśnie one są tym, co destynacja chce zaprezentować odwiedzającym. Nawet jeśli niektóre zrównoważone rozwiązania nie są wdrożone na poziomie całej destynacji, istotne jest, aby były uwzględnione przy tworzeniu produktów turystycznych. Integracja zrównoważonych praktyk w produktach turystycznych nie tylko wzmacnia atrakcyjność destynacji dla coraz bardziej świadomych ekologicznie turystów, ale także przyczynia się do długoterminowej ochrony zasobów naturalnych i kulturowych.

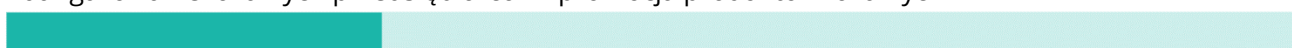
Wśród aspektów, które faktycznie są brane pod uwagę przy tworzeniu regionalnych i lokalnych produktów turystycznych, organizacje lokalne i regionalne najczęściej wymieniły ochronę i promocję kultury, a na drugim miejscu zaangażowanie lokalnych przedsiębiorców i promocję produktów lokalnych. Pozostałe aspekty były uwzględniane jedynie w pojedynczych przypadkach. Prawie połowa respondentów przy tworzeniu produktów turystycznych nie bierze pod uwagę żadnych z niżej wymienionych aspektów.

Aspekty uwzględniane przez organizacje turystyczne przy tworzeniu produktów turystycznych

Ochrona i promocja kultury i tradycji

Zaangażowanie lokalnych przedsiębiorców i promocja produktów lokalnych

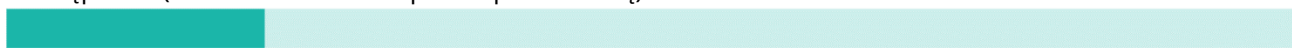
Wpływ na jakość życia mieszkańców

Wpływ na przyrodę i środowisko naturalne

Dostępność (m.in. dla osób z niepełnosprawnością)

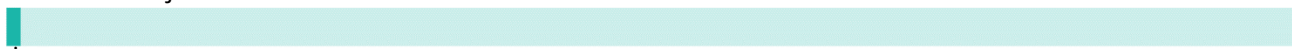
Przestrzenne rozproszenie ruchu turystycznego

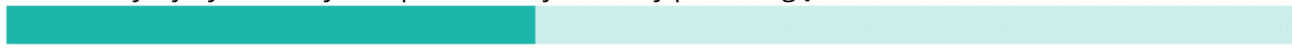
Zmniejszenie sezonowości

Poziom emisji CO2

Żaden z wyżej wymienionych aspektów nie jest brany pod uwagę

Odpowiedzialna promocja

Odpowiedzialna promocja i marketing odgrywają kluczową rolę w zrównoważonym zarządzaniu destynacją turystyczną. Walory, które są promowane, powinny być przedstawiane w sposób uczciwy i zgodny z rzeczywistością, aby uniknąć rozczarowania turystów i budować zaufanie. Destynacja powinna podejmować realne działania, aby zapewnić, że promowane atrakcje, środowisko naturalne i kultura są faktycznie takie, jak są reklamowane. Obejmuje to zarówno ochronę przyrody i zabytków, jak i wspieranie lokalnych społeczności oraz utrzymanie infrastruktury na wysokim poziomie.

Przykładowo, jeśli promowane są dziewicze rezerваты przyrodnicze i czyste jeziora, destynacja powinna inwestować w zarządzanie odpadami, ochronę ekosystemów i działania na rzecz minimalizacji śladu węglowego. Jeśli reklamowane są unikalne tradycje kulturowe, niezbędne jest wspieranie i autentyczne odzwierciedlanie tych tradycji poprzez współpracę z lokalnymi artystami i rzemieślnikami oraz programy ochrony dziedzictwa kulturowego. Odpowiedzialna promocja pomaga nie tylko przyciągnąć świadomych turystów, ale także dba o długoterminową zrównoważoność i reputację destynacji.

Jak wynika z odpowiedzi, województwo wykorzystuje w swojej promocji walory kulturowe i tradycje, walory przyrodnicze i ekologię a nawet dostępność dla osób o specjalnych potrzebach. Niestety, nie zawsze pokrywa się to z realnymi działaniami.

Brak spójności między promowanymi walorami a rzeczywistymi działaniami ma szczególne znaczenie w kontekście promocji walorów przyrodniczych i ekologii, zwłaszcza w świetle wymogów unijnej dyrektywy Green Claims, która wymaga, aby wszystkie podmioty komunikujące "bycie ekologicznym" były odpowiednio certyfikowane.

W praktyce oznacza to, że każdy, kto chce wykorzystać elementy ekologiczne w promocji, będzie musiał przejść proces certyfikacji, który potwierdzi autentyczność i zgodność z deklarowanymi standardami ekologicznymi. Aktualnie na terenie województwa jest tylko jeden obiekt noclegowy z certyfikacją rozwoju zrównoważonego, co dodatkowo podkreśla brak konsekwencji w działaniach prowadzonych przez inne podmioty z tego regionu.

Brak działań w zakresie ochrony przyrody i zarządzania środowiskowego (w tym zaangażowania branży turystycznej) może więc nie tylko podważać wiarygodność promocji województwa, ale również uniemożliwić legalne wykorzystywanie tych walorów w materiałach promocyjnych. Odpowiedzialna promocja wymaga, aby walory promowane były rzeczywiście obecne i wspierane przez konkretne działania, co w dłuższej perspektywie buduje zaufanie turystów i przyczynia się do zrównoważonego rozwoju destynacji.

3. ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE W FIRMACH TURYSTYCZNYCH

3.1. Zarządzanie środowiskowe

ENERGIA

W zarządzaniu energią w firmach, najczęstsze praktyki koncentrują się na działaniach, które mają na celu poprawę efektywności energetycznej. Zdecydowana większość firm regularnie sprawdza stan techniczny sprzętów, aby zapobiec awariom, co jest kluczowym elementem utrzymania efektywności energetycznej. Równie popularne jest stosowanie lamp energooszczędnych, w tym lamp LED, które są bardziej wydajne i trwałe.

Mniej więcej połowa firm wykorzystuje czujniki ruchu, szczególnie w korytarzach, łazienkach publicznych i na zewnątrz budynków, aby automatycznie sterować oświetleniem i ograniczać zużycie energii wtedy, gdy nie jest ona potrzebna. Połowa respondentów monitoruje i analizuje poziom zużycia energii przynajmniej raz w miesiącu. Niestety tylko kilka przedsiębiorstw poszło o krok dalej i określiło ilościowe cele dotyczące zmniejszenia zużycia energii.

Spora liczba firm dba o efektywne wykorzystanie energii poprzez ocieplanie budynków oraz zakup energooszczędnych urządzeń, które charakteryzują się wysoką klasą energetyczną (A-klasa / Energy Star), co przyczynia się do dalszej redukcji zużycia energii.

Wśród mniej popularnych praktyk wpływających na efektywność energetyczną firmy wymieniały wykorzystanie włączników prądu na kartę (które są popularne w hotelach i pomieszczeniach dla pracowników, co może przynieść dodatkowe oszczędności poprzez wyłączenie urządzeń, gdy nie są one używane). Zaledwie kilka firm wykorzystuje energię z odnawialnych źródeł, co jest niewykorzystaną możliwością i pewnym wręcz zagrożeniem, biorąc pod uwagę kryzys energetyczny i zmiany klimatyczne. Jeszcze mniej korzysta z pomp ciepła.

Kilka firm nie stosuje żadnych z wyżej wymienionych praktyk.

Najczęstsze praktyki z zakresu zarządzania energią:

1. Sprawdzanie stanu techniczny sprzętów
2. Wykorzystanie energooszczędnego oświetlenia
3. Wykorzystujemy czujników ruchu
4. Monitoring i analiza poziomu zużycia energii

TRANSPORT

W obszarze transportu sytuacja nie wygląda optymistycznie. Zaledwie kilka firm podejmuje jakiegokolwiek działania na rzecz ekologizacji transportu i mające na celu zmniejszenie emisji CO₂ związanej z transportem. To bardzo niepokojący i zaskakujący wynik, zwłaszcza, że wiele z tych działań nie musi być trudnych ani kosztownych. Przykłady prostych inicjatyw obejmują popularyzowanie ekologicznego i ekonomicznego stylu prowadzenia samochodu, czy zachęcanie pracowników i gości do korzystania z komunikacji publicznej, rowerów, innych ekologicznych środków transportu czy pociągów.

Ponadto, zaledwie dwie firmy zadeklarowały, że korzystają z samochodów elektrycznych lub hybrydowych. Jest to niewykorzystana możliwość, biorąc pod uwagę rosnącą dostępność takich pojazdów. W dobie kryzysu klimatycznego i rosnących cen paliw, firmy powinny intensyfikować swoje wysiłki na rzecz zrównoważonego transportu, co przyniesie korzyści nie tylko środowisku, ale także ich własnym budżetom.

KLIMAT (ŚLAD WĘGLOWY)

Żadna z firm biorących udział w badaniu nie mierzy swojego śladu węglowego, nie posiada planu redukcji emisji ani nie kompensuje emisji CO₂. To alarmujący wynik, który wskazuje na pilną potrzebę edukacji i większego zaangażowania w działania proekologiczne. Firmy powinny zrozumieć, że monitorowanie emisji CO₂ to pierwszy krok do ich redukcji i że istnieją liczne, łatwe do wdrożenia strategie, które mogą znacząco zmniejszyć ich wpływ na środowisko. Dodatkowo, mierzenie śladu węglowego będzie coraz częściej wymagane w ramach raportów niefinansowych, więc firmy powinny zacząć się edukować w tym zakresie. Świadomość ekologiczna i odpowiedzialność za zmniejszanie śladu węglowego są kluczowe w walce ze zmianami klimatycznymi.

Zaledwie jedna z firm biorących udział w badaniu zadeklarowała, że posiada plan adaptacji do zmian klimatu. W obliczu radykalizacji warunków pogodowych i pozostałych, odczuwalnych w Polsce zmian klimatycznych, brak planów adaptacyjnych może prowadzić do poważnych konsekwencji, w tym do znaczących strat finansowych.

WODA

W zarządzaniu wodą praktyki wdrożone przez firmy są zróżnicowane, ale mniej popularne niż działania związane z zarządzaniem odpadami czy energią. Zdecydowana większość firm regularnie sprawdza stan techniczny sprzętów, aby zapewnić ich sprawne działanie i szczelność.

Pozostałe praktyki są wdrażane zaledwie przez część respondentów. Wśród dość popularnych praktyk znalazło się wykorzystanie urządzeń obniżających zużycie wody, takie jak toalety z podwójną spłuczką czy aeratory strumieniowe. Respondenci dość często też deklarowali monitoring i analizę poziomu zużycia wody przynajmniej raz w miesiącu, ale zaledwie kilka firm stawia sobie cele ilościowe w zakresie zmniejszenia zużycia wody.

Większość obiektów noclegowych biorących udział w badaniu zadeklarowała wdrożenie polityki ograniczającej niepotrzebne pranie ręczników i pościeli oraz zachęcającą gości do ich wielokrotnego użytku. Kilka firm podejmuje działania w zakresie redukcji zużycia wody w pralni, w strefie basenowej/SPA oraz na terenach zielonych.

Zaledwie dwie firmy odzyskują i ponownie wykorzystują wodę szarą.

Znacząca część respondentów nie wdrożyła żadnych z wyżej wymienionych praktyk, co jest dość niepokojące.

Monitoring zużycia wody, regularne sprawdzanie sprzętów oraz wykorzystanie wodoszczędnych rozwiązań to bardzo podstawowe praktyki, które powinny być wdrożone przez wszystkie przedsiębiorstwa.

Najczęstsze praktyki z zakresu zarządzania wodą:

1. Sprawdzanie stanu technicznego sprzętów
2. Monitoring poziomu zużycia wody
3. Wykorzystanie urządzeń wodoszczędnych

ODPADY

Wśród respondentów najczęstsze praktyki z zakresu zarządzania odpadami są bardzo podstawowe, wymagane przez prawo. Zdecydowana większość firm podejmuje działania takie jak segregacja odpadów na minimum trzy kategorie oraz bezpieczna utylizacja wszystkich odpadów niebezpiecznych, takich jak baterie, lampy czy odpady elektroniczne. Te praktyki są fundamentem efektywnego zarządzania odpadami i świadczą o podstawowym zaangażowaniu firm w kwestie ekologiczne.

Część firm idzie o krok dalej, podejmując działania na rzecz redukcji odpadów. Wśród praktyk najczęściej wymienianych przez respondentów było ograniczenie wydruku materiałów marketingowych, celem zmniejszenia ilości zużycia papieru. Jednocześnie warto dodać, że zaledwie kilka firm wdrożyło system elektronicznego obiegu dokumentów.

Inna, dość często wymienianą praktyką było zmniejszenie ilości jednorazowych przedmiotów i opakowań, ze szczególnym uwzględnieniem tych, wykonanych z jednorazowych tworzyw sztucznych. Zdecydowana większość respondentów w ogóle

nie oferuje gościom bezpłatnie żadnych przedmiotów z tworzyw sztucznych (co ma związek z typem prowadzonej działalności). Niestety wśród hoteli biorących udział w badaniu, wciąż praktykuje się oferowanie miniaturowych zestawów kosmetyków, oraz wykorzystuje opakowania jednorazowe w dziale F&B (jogurty, masło, itp.), mimo, że istnieją alternatywne i łatwe do wprowadzenia rozwiązania.

Monitorowanie ilości poszczególnych kategorii odpadów oraz określanie ilościowych celów w zakresie ich zmniejszenia są praktykami wdrażanymi przez niewielką liczbę przedsiębiorstw. Brak takich działań może utrudniać precyzyjne zarządzanie odpadami i ocenę postępów w tym zakresie.

Zaledwie kilkoro respondentów zadeklarowało, że podejmują działania w celu zmniejszenia ilości odpadów żywnościowych, co jest ważnym krokiem w walce z marnotrawstwem żywności.

Zadziwiająco mało firm (zaledwie dwie) przekazuje odpady, takie jak zużyte przedmioty czy niewykorzystana żywność, bardziej potrzebującym. Tego typu inicjatywy mogą mieć duże znaczenie zarówno z punktu widzenia społecznego, jak i ekologicznego, wspierając lokalne społeczności i zmniejszając ilość odpadów trafiających na wysypiska.

Kilka firm nie stosuje żadnych z wyżej wymienionych praktyk.

Najczęstsze praktyki z zakresu zarządzania odpadami:

1. Segregacja odpadów
2. Bezpieczna utylizacja odpadów niebezpiecznych
3. Zmniejszenie zużycia papieru, w szczególności materiałów marketingowych

3.2. Aspekty społeczne, gospodarcze i kulturowe

WARUNKI ZATRUDNIENIA

Zdecydowana większość respondentów zadeklarowała, że legalnie zatrudnia pracowników, oraz że prowadzi działalność zgodnie z kodeksem pracy, w tym godziwą płacę wystarczającą na utrzymanie oraz brak zatrudnienia osób poniżej 16 roku życia. To pokazuje, że firmy w dużej mierze dbają o tworzenie podstawowych, odpowiednich warunków zatrudnienia.

Chociaż większość firm deklaruje brak dyskryminacji bez względu na ich płeć, kolor skóry, religie, itp., z drugiej strony bardzo duża część przynajmniej częściowo różni płacę dla kobiet i mężczyzn na tych samych stanowiskach pracy, mimo podobnego doświadczenia. Jest to obszar wymagający poprawy, aby zapewnić równość płacową i sprawiedliwe traktowanie wszystkich pracowników.

Pozytywnym i interesującym aspektem jest fakt, że ponad połowa firm zatrudnia osoby z niepełnosprawnością, co świadczy o ich zaangażowaniu w tworzenie bardziej inkluzyjnego i zróżnicowanego miejsca pracy.

Zaskakujący natomiast jest fakt, że tylko kilka trzy firmy posiadają system oceny satysfakcji pracowników. Regularne monitorowanie zadowolenia pracowników jest kluczowe dla poprawy warunków pracy, zwiększenia motywacji oraz redukcji rotacji kadr. Brak takich systemów może prowadzić do niezadowolenia pracowników, co negatywnie wpływa na efektywność i atmosferę w miejscu pracy.

Najczęstsze praktyki z zakresu tworzenia godnych miejsc pracy:

1. Formalne zatrudnienie
2. Przestrzeganie Kodeksu Pracy
3. Brak dyskryminacji (ale nie zawsze dotyczy to poziomu zarobków)

ZATRUDNIENIE LOKALNE

Zdecydowana większość firm biorących udział w badaniu zadeklarowała, że ponad 90% ich pracowników pochodzi z województwa lubelskiego. Zatrudnianie lokalne jest kluczowe dla rozwoju regionu, ponieważ wspiera lokalną gospodarkę, redukuje bezrobocie oraz przyczynia się do wzrostu dochodów mieszkańców. Ponadto, lokalni pracownicy mają lepsze zrozumienie specyfiki regionu, co może prowadzić do bardziej efektywnej i zrównoważonej realizacji projektów oraz wzmocnienia więzi społecznych.

Warto też dodać, że turyści coraz częściej zwracają uwagę na to czy firma zatrudnia i kupuje lokalnie, ponieważ chcą, aby ich pieniądze zostawały w miejscowości, którą odwiedzają. Tak wysoki stopień zatrudnienia lokalnych mieszkańców przez firmy z województwa jest więc dodatkowym atutem, który może być wykorzystywany w promocji.

ZAANGAŻOWANIE PRACOWNIKÓW W ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY

Rozwój zrównoważony obejmuje bardzo szeroki zakres tematyczny, od zdrowia i bezpieczeństwa, przez wspieranie lokalnych społeczności, po efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych. Bardzo ważne jest, aby angażować w te tematy pracowników, ponieważ tylko w ten sposób przedsiębiorstwo będzie mogło osiągać swoje cele w obszarze rozwoju zrównoważonego.

Wszyscy respondenci zadeklarowali zasady bezpieczeństwa pracy - fundamentalny temat, który zapewnia pracownikom wiedzę i umiejętności niezbędne do bezpiecznego wykonywania swoich obowiązków.

Poza zasadami bezpieczeństwa pracy, firmy podejmują w komunikacji z pracownikami różne tematy, ale trudno wyróżnić te najbardziej popularne.

W zakresie odpowiedzialności społecznej biznesu, firmy angażują pracowników we wspieranie projektów społecznych i kulturowych, oraz prowadzą szkolenia na temat przeciwdziałania dyskryminacji, wykorzystania i nękania.

Jeśli chodzi o angażowanie pracowników w efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, najczęściej firmy zachęcają pracowników do zmniejszenia zużycia energii. Inne dość popularne tematy to zachęcanie do zmniejszenia zużycia wody oraz efektywnego zarządzania odpadami. Zaledwie kilka firm natomiast zachęca pracowników do korzystania z ekologicznych środków transportu.

Zaskakująco niewielka liczba firm informuje swoich pracowników o działaniach swojej firmy z zakresu rozwoju zrównoważonego. Jest to ważne, ponieważ świadomość i zaangażowanie pracowników w działania proekologiczne firmy mogą znacząco zwiększyć efektywność tych działań. Ponadto, transparentna komunikacja na ten temat może zwiększyć morale i dumę z przynależności do firmy, która troszczy się o środowisko i społeczeństwo.

O czym najczęściej firmy informują pracowników:

1. O zasadach bezpieczeństwa pracy
2. Jak zmniejszać zużycie energii
3. O zasadach przeciwdziałania dyskryminacji, wykorzystywania, nękania
4. O projektach społecznych, wspieraniu społeczności i kultury

DZIAŁANIA NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH

Wszyscy respondenci zadeklarowali, że w tym lub innym stopniu angażują się w działania prospołeczne, praktykując tym samym zasady odpowiedzialności społecznej biznesu.

Zdecydowana większość firm współpracuje ze szkołami i uniwersytetami, prowadząc spotkania edukacyjne oraz oferując praktyki, co wspiera rozwój młodych ludzi i ich integrację z rynkiem pracy.

Wiele firm wspiera finansowo lub materialnie różne organizacje pozarządowe i akcje charytatywne. Również wiele przedsiębiorstw zapewnia dostępność swoich obiektów i usług dla osób z niepełnosprawnością, co jest ważnym krokiem w kierunku tworzenia bardziej inkluzyjnego społeczeństwa.

Mniej więcej połowa respondentów udostępnia bezpłatnie swoje obiekty lub usługi organizacjom pozarządowym i osobom w potrzebie. Pracownicy wielu firm angażują się

też jako wolontariusze, oraz biorą udział w projektach na rzecz ochrony przyrody (np. zbiórkach śmieci) co przynosi korzyści zarówno społecznościom, jak i samej organizacji.

Zaskakująco mało, bo zaledwie pojedyncze przedsiębiorstwa, wspierają natomiast projekty w zakresie rozwiązywania problemów społecznych, instytucje i inicjatywy w zakresie ochrony dziedzictwa, oraz inwestuje w lokalną infrastrukturę, co mogłoby bezpośrednio przyczynić się do poprawy jakości życia społeczności lokalnych.

Najczęściej praktykowane działania na rzecz społeczności lokalnych i inkluzji:

1. Współpraca ze szkołami / uniwersytetami
2. Wsparcie organizacji pozarządowych finansowo lub materialnie
3. Dostępność obiektu / usług dla osób ze szczególnymi potrzebami

KULTURA

Działania na rzecz promocji kultury i tradycji są bardzo popularne wśród respondentów; wszystkie firmy podejmują jakieś inicjatywy w tym zakresie. Najczęściej informują klientów o walorach kulturowych regionu, co pokazuje ich zaangażowanie w edukowanie i podnoszenie świadomości kulturowej.

Większość firm też aktywnie wspiera i promuje lokalnych artystów i rzemieślników, co pomaga w zachowaniu dziedzictwa kulturowego i rozwoju lokalnej twórczości. Nieco ponad połowa respondentów również organizuje lub promuje wycieczki i aktywności, które prezentują autentyczną kulturę i tradycje regionu, a także umożliwia klientom zakup pamiątek, które powstały na terenie regionu, co wspiera lokalną gospodarkę i pozwala turystom zabrać ze sobą autentyczny kawałek kultury.

Zaskakująco niewielka liczba firm wykorzystuje elementy kultury lokalnej w wystroju wnętrza oraz ubiorze pracowników. Wprowadzenie tych elementów mogłoby dodać unikalności ofercie firmy i przyciągnąć uwagę klientów, którzy poszukują autentycznych doświadczeń.

Najczęstsze praktyki z zakresu promocji kultury i tradycji:

1. Informowanie klientów na temat walorów kulturowych regionu
2. Wsparcie i promocja lokalnych artystów i rzemieślników
3. Organizacja / promocja aktywności pokazujące autentyczną kulturę i tradycje regionu
4. Promocja / sprzedaż regionalnych pamiątek

PROCEDURY ZAKUPOWE

Zrównoważone procedury zakupowe odgrywają kluczową rolę w odpowiedzialnym zarządzaniu firmą. Niemniej jednak, analiza praktyk respondentów wskazuje na znaczące różnice w podejściu do tego aspektu. Większość badanych firm nie posiada formalnej polityki zakupowej, co może ograniczać ich zdolność do systematycznego wdrażania zrównoważonych praktyk.

Zaledwie kilka firm posiada formalne polityki zakupowe, które uwzględniają kryteria ekologiczne i społeczne. W praktyce jednak, spora część respondentów deklaruje, że w zakupach uwzględnia zarówno kwestie społeczne, takie jak preferowanie produktów lokalnych czy certyfikaty Fair Trade. Mniej firm bierze natomiast po uwagę kryteria ekologiczne, takie jak klasa energetyczna produktów, certyfikacja ekologiczna i opakowania nadające się do recyklingu.

Tylko jedna firma zadeklarowała, że monitoruje procent produktów posiadających certyfikaty zrównoważonego rozwoju, co sugeruje brak systematycznego podejścia do wyboru ekologicznych i etycznych produktów.

Żaden z firm biorących udział w badaniu nie posiada Kodeksu Postępowania Dostawcy, co wskazuje na niski poziom formalizacji zasad współpracy z dostawcami i zaangażowania dostawców w kwestie rozwoju zrównoważonego.

Na pozytywną uwagę zasługuje fakt, że mniej więcej połowa firm deklaruje, iż zdecydowana większość wykorzystywanych przez nie produktów żywnościowych pochodzi z Polski. To świadczy o docenieniu wysokiej jakości polskich produktów oraz chęci wspierania lokalnych producentów.

Najczęstsze praktyki z zakresu zrównoważonych zakupów:

1. Wybór polskich produktów żywnościowych
2. Uwzględnienie podczas zakupów kryteriów społecznych
3. Uwzględnienie podczas zakupów kryteriów ekologicznych

3.3. Zarządzanie rozwojem zrównoważonym

OSOBY ODPOWIEDZIALNE

Aby skutecznie wdrażać zasady zrównoważonego rozwoju, niezbędne jest posiadanie w firmie osób odpowiedzialnych za poszczególne aspekty tego procesu, w tym osoby odpowiedzialne za:

- kwestie ochrony środowiska / zarządzania ekologicznego
- kwestie HR i ochronę praw człowieka
- współpracę ze społecznością lokalną i działania prospołeczne
- koordynowanie wszystkich działań z zakresu rozwoju zrównoważonego (tzw. koordynator ds. rozwoju zrównoważonego)

Niestety, zaledwie kilka firm zadeklarowało, że posiada wyznaczoną osobę odpowiedzialną za kwestie HR i ochronę praw człowieka. A jeśli chodzi o pozostałe kwestie, osobę odpowiedzialną posiadają jedynie pojedyncze firmy.

Również tylko w dwóch firmach na stanowisku zarządczym znajduje się osoba posiadająca kwalifikacje w zakresie zarządzania zrównoważonym rozwojem. Brak specjalistycznej wiedzy i wykwalifikowanego personelu stanowi poważne ograniczenie dla rozwijania działań w tym kierunku.

Wprowadzenie stanowisk odpowiedzialnych za różne aspekty zrównoważonego rozwoju oraz szkolenie kadr w tym zakresie mogłoby znacząco zwiększyć efektywność i skuteczność proekologicznych i prospołecznych inicjatyw po stronie przedsiębiorstw.

WYMAGANA DOKUMENTACJA

Dla zrównoważonego zarządzania przedsiębiorstwem niezbędne jest także posiadanie określonych dokumentów, które formalizują i kierunkują działania firmy w tych obszarach. Posiadanie takich dokumentów nie tylko świadczy o odpowiedzialnym podejściu do zarządzania, ale także umożliwia systematyczne wdrażanie i monitorowanie polityk oraz praktyk proekologicznych i społecznych. Wśród tych najbardziej podstawowych dokumentów można wymienić:

- Dokument regulujący zasady bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia
- Dokument regulujący kwestie zatrudnienia i zarządzania zasobami ludzkimi (np. polityka HR, strategia HR, kodeks poszanowania praw człowieka)
- Dokument regulujący działania firmy w zakresie ochrony środowiska/zarządzania ekologicznego (np. polityka ekologiczna, strategia, plan działania)
- Dokument regulujący współpracę ze społecznością lokalną, wsparcie lokalnych przedsiębiorców i/lub ochronę dziedzictwa kulturowego
- Polityka zrównoważonych spotkań/konferencji
- Instrukcje dotyczące humanitarnego traktowania zwierząt podczas wycieczek
- Raport niefinansowy

Niewiele ponad połowa respondentów zadeklarowała posiadanie dokumentu z zakresu bezpieczeństwa pracy. Część firm posiada również wewnętrzne polityki/ dokumenty dotyczące zatrudnienia i zarządzania zasobami ludzkimi.

Jeszcze mniej firm posiada dokumenty regulujące działania w zakresie ochrony środowiska oraz współpracę ze społecznością lokalną.

Politykę zrównoważonych spotkań/konferencji posiada zaledwie jedna firma.

Jedna firma też publikuje coroczne raporty niefinansowe, co jest bardzo zaskakujące biorąc pod uwagę nowe unijne wymogi i dyrektywę na temat sprawozdawczości niefinansowej, które już wkrótce dotkną również mniejsze przedsiębiorstwa.

Zaskakująco duża część firm nie posiada żadnych z tych dokumentów, co wskazuje na potrzebę większego zaangażowania w formalizowanie i wdrażanie polityk zrównoważonego rozwoju.

WSPÓŁPRACA Z INTERESARIUSZAMI

Częścią zrównoważonego zaangażowania jest współpraca z różnymi grupami interesariuszy. W tym zakresie nie można respondentom nic zarzucić. Wszystkie firmy, poza jedną, deklarują współpracę przynajmniej z kilkoma organizacjami.

Współpracują one z uczelniami wyższymi i placówkami oświatowymi, organizacjami pozarządowymi, instytucjami kultury oraz Jednostkami Samorządu Terytorialnego. Ponadto, wiele firm współpracuje z punktami informacji turystycznej i lokalnymi i regionalnymi organizacjami turystycznymi. Ponad połowa respondentów deklaruje również współpracę z reprezentacjami mieszkańców i społeczności lokalnych.

Taka szeroka sieć współpracy pomaga w efektywnym realizowaniu inicjatyw prospołecznych i proekologicznych, wspierając jednocześnie rozwój lokalnych społeczności i gospodarki.

Przedsiębiorstwa najczęściej współpracują z:

Uniwersytetami / Placówkami oświatowymi

Organizacjami pozarządowymi

Instytucjami kultury

Jednostkami Samorządu Terytorialnego

ZAANGAŻOWANIE KLIENTÓW W DZIAŁANIA ZRÓWNOWAŻONE

Klienci to jeszcze jedna, kluczowa, grupa interesariuszy. Zaangażowanie klientów w działania zrównoważone powinno być istotnym elementem strategii rozwoju zrównoważonego.

Niecała połowa respondentów zadeklarowała, że komunikuje pewne aspekty zrównoważonego rozwoju, ale jest to komunikacja dość wybiórcza. Najczęściej, firmy propagują określone kodeksy postępowania, które obejmują informacje o tym, jak zachowywać się na terenach przyrodniczych, oraz jak wspierać i szanować lokalne społeczności i kulturę.

Jest też pewna, choć niewielka, grupa przedsiębiorstw, która zachęca klientów do aktywnego przyłączenia się do działań proekologicznych, takich jak oszczędzanie energii i wody oraz redukcji i segregacji odpadów. Nie dotyczy to jednak transportu – tylko dwie firmy zachęcają klientów do korzystania z ekologicznych środków transportu.

Jest to niewykorzystany potencjał, ponieważ postępowanie klientów w sposób bezpośredni przyczynia do realizacji przedsiębiorstw w zakresie zarządzania środowiskowego i potencjalnych oszczędności.

Jeszcze mniej firm zadeklarowało, że informuje klientów o swoich własnych działaniach na rzecz rozwoju zrównoważonego, oraz o tym, które z ich produktów/usług są ekologiczne i odpowiedzialne społecznie. To również stanowi niewykorzystaną szansę, ponieważ konsumenci coraz częściej poszukują informacji o proekologicznych i prospołecznych praktykach firm. Lepsza komunikacja w tym zakresie mogłaby zwiększyć zaufanie i lojalność klientów, a także inspirować ich do podejmowania podobnych działań na co dzień.

O czym firmy najczęściej informują klientów:

1. Jak właściwie zachowywać się na terenach przyrodniczych
2. Jak szanować miejscową ludność i kulturę
3. Jak wspierać społeczności lokalne
4. Jak oszczędzać wodę i energię

CERTYFIKACJA ZRÓWNOWAŻONEJ TURYSTYKI I HOTELARSTWA

Certyfikacja rozwoju zrównoważonego w branży turystyki i hotelarstwa jest rekomendowanym sposobem potwierdzenia działań firmy w zakresie rozwoju zrównoważonego. Ma ona coraz większe znaczenie, szczególnie biorąc pod uwagę

unijną dyrektywę Green Claims, która nakłada większy nacisk na transparentność i wiarygodność deklaracji proekologicznych firm.

Niestety, tylko dwie firmy zadeklarowały posiadanie dokumentów potwierdzającego ich działania w obszarze rozwoju zrównoważonego – jedna z firm wdrożyła ISO 26000, czyli wytyczne dotyczące społecznej odpowiedzialności, a inna posiada certyfikat LEED lub BREEAM, wskazujący, że budynek charakteryzuje się pewnym poziomem projektowania przyjaznego dla środowiska.

Brak certyfikacji jest istotnym minusem, ponieważ zmniejsza konkurencyjność firm na rynku, gdzie konsumenci i partnerzy biznesowi coraz częściej poszukują potwierdzeń autentyczności proekologicznych i prospołecznych działań.

Z odpowiedzi na inne pytania wynika, że respondenci nie mają świadomości na temat certyfikacji ani dyrektywy Green Claims, przez co, prawdopodobnie, ani nie przygotowują się do certyfikacji, ani generalnie nie są nią zainteresowane. Brak wiedzy na temat korzyści płynących z posiadania certyfikatów oraz unijnych wymogów powoduje, że firmy nie widzą potrzeby inwestowania w procesy certyfikacyjne. To prowadzi do sytuacji, w której przedsiębiorstwa mogą być mniej konkurencyjne na rynku, ponieważ nie mogą udowodnić swojej wiarygodności w zakresie zrównoważonego rozwoju.

MOTYWACJA DO DZIAŁAŃ W ZAKRESIE ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO

Zapytaliśmy również firmy, co pomogłoby i zmotywowało ich do wdrażania praktyk z zakresu rozwoju zrównoważonego. Wśród najczęstszych odpowiedzi pojawiły się następujące rozwiązania:

1. Dofinansowanie działań w tym obszarze
2. Szkolenia z zakresu turystyki zrównoważonej i tematów pokrewnych
3. Dostęp do dobrych praktyk, żeby wiedzieć jak to robią inni
4. Otrzymanie wytycznych z konkretnymi rekomendacjami co powinniśmy robić
5. Uczestnictwo w wizytach studyjnych, aby zobaczyć dobre praktyki "na żywo"

4. DOBRE PRAKTYKI Z LUBELSKIEGO

W tej części przedstawiamy wybrane inicjatywy i produkty turystyczne z województwa lubelskiego, które doskonale wpisują się w zasady turystyki zrównoważonej. Opisane przykłady nie tylko promują odpowiedzialne korzystanie z zasobów naturalnych i kulturowych regionu, ale także wspierają długofalowy rozwój turystyki, przyczyniając się do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. Te dobre praktyki stanowią inspirację i model dla innych podmiotów działających w branży turystycznej.

4.1. Dobre inicjatywy

Certyfikacja Usług i Produktów Polskiej Marki Turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów

Lokalna Organizacja Turystyczna „Kraina Lessowych Wąwozów” prowadzi certyfikację lokalnych produktów i usług marki turystycznej Krainy Lessowych Wąwozów, w której uwzględniony jest szereg kryteriów, które wpisują się w standardy turystyki zrównoważonej. W zależności od kategorii usługi/ produktu, wśród kryteriów znajdziemy np. wyposażenie obiektu w elementy nawiązujące do historii, tradycji, specyfiki obszaru; karta dań oparta na kuchni regionalnej; gospodarka ściekami; zarządzanie odpadami; spełnienie warunków BHP; wynajem rowerów; Wiedza osób obsługujących turystów o Krainie Lessowych Wąwozów.

Certyfikacja lokalnych produktów i usług pozwala na wyróżnienie "najlepszych z najlepszych," czyli najbardziej zrównoważonych obiektów i usług. Taka promocja nie tylko podnosi prestiż certyfikowanych przedsiębiorstw, ale również zwiększa świadomość całej branży turystycznej na temat znaczenia zrównoważonego rozwoju. Poprzez nagradzanie obiektów, które spełniają wysokie standardy ekologiczne i kulturowe, destynacja motywuje inne podmioty do podjęcia działań w kierunku zrównoważonego rozwoju. To, w efekcie, prowadzi do podniesienia ogólnego poziomu usług turystycznych w regionie, ochrony lokalnego dziedzictwa oraz wzmocnienia pozytywnego wizerunku Krainy Lessowych Wąwozów jako lidera w dziedzinie zrównoważonej turystyki.

Miejski plan adaptacji do zmian klimatu, Zamość

Miasto Zamość, znane z wyjątkowego dziedzictwa kulturowego, realizuje Miejski Plan Adaptacji do zmian klimatu (MPA) do roku 2030. Plan ten ma na celu wzmocnienie potencjału adaptacyjnego miasta poprzez wdrożenie działań łagodzących skutki zmian klimatycznych. Kluczowym elementem MPA jest wykorzystanie terenów zielonych, co nie tylko poprawia jakość życia mieszkańców, ale także zwiększa atrakcyjność turystyczną miasta, przyciągając turystów poszukujących kontaktu z naturą. Ponadto, modernizacja przestrzeni miejskiej i obiektów użyteczności publicznej sprzyja zarówno mieszkańcom, jak i odwiedzającym, zapewniając im komfort i bezpieczeństwo.

Plan adaptacji Zamościa kładzie również duży nacisk na ochronę zasobów kulturowych i rozwój świadomości społecznej. Poprzez działania edukacyjne i informacyjne, miasto zwiększa wiedzę mieszkańców i turystów na temat zrównoważonego rozwoju i konieczności ochrony środowiska. Włączenie lokalnych interesariuszy w proces planowania i realizacji MPA zapewnia, że działania są dostosowane do potrzeb społeczności i przyczyniają się do zachowania unikalnego dziedzictwa kulturowego Zamościa. Dzięki temu Zamość nie tylko dostosowuje się do wyzwań klimatycznych, ale także promuje zrównoważoną turystykę, łącząc ochronę środowiska z zachowaniem tożsamości kulturowej miasta.

Hotel Arche wspiera seniorów

Hotel Arche z Lublina współpracuje z Urzędem Miasta Lublin oraz Wydziałem Inicjatyw i Programów Społecznych w ramach projektów adresowanych do seniorów. Wiosną 2024 roku zorganizowano kilka spotkań z cyklu "Herbatka u Władka" poświęconych zdrowiu osób starszych. Hotel Arche jest również partnerem nowego, pilotażowego projektu społecznego Miasta Lublin zainicjowanego w ramach programu „Rodzina Trzy Plus” o nazwie „Lublin.Zawodowcy” - Kreatywne spotkania międzypokoleniowe.

Wspieranie projektów społecznych poprzez organizację wydarzeń czy udostępnianie sal konferencyjnych przynosi hotelarzom wiele korzyści. Buduje pozytywny wizerunek jako zaangażowanego i odpowiedzialnego społecznie, co przyciąga gości ceniących te wartości. Zwiększa ruch w hotelu, prowadząc do większej liczby rezerwacji i korzystania z usług. Współpraca z lokalnymi społecznościami przynosi lojalność klientów i wzmacnia relacje biznesowe. Dodatkowo, angażowanie się w projekty społeczne podnosi morale i motywację pracowników, którzy mogą być dumni z pracy w firmie wspierającej ważne inicjatywy.

4.2. Dobre produkty i usługi turystyczne

Pensjonat Uroczysko Zaborek

Pensjonat Uroczysko Zaborek jest przykładem wdrażania zasad turystyki zrównoważonej w praktyce. Pensjonat odrestaurował zabytkowe budynki, takie jak Plebania z 1880 roku czy Bielony Dworek z czasów powstania styczniowego, tworząc unikalne miejsca noclegowe, które zachowują historyczny charakter i autentyczność regionu. Każdy pokój ma indywidualny wystrój nawiązujący do lokalnych tradycji, co edukuje gości na temat kultury regionu. Ponadto, pensjonat organizuje letnie plenery malarskie, przyciągające artystów z całej Polski, oraz wieczory z kapelą ludową i spacer z przewodnikiem, które promują regionalne tradycje i folklor. Kuchnia pensjonatu oferuje dania oparte na tradycyjnych recepturach podlaskich i kresowych, wykorzystując lokalne produkty, co wspiera regionalnych dostawców i promuje kulinarną tożsamość regionu. Położony na terenie Parku Krajobrazowego „Podlaski Przełom Bugu”, pensjonat wspiera ochronę naturalnego środowiska i różnorodności biologicznej poprzez minimalizowanie swojego wpływu na przyrodę. Goście mogą korzystać z licznych szlaków turystycznych i tras rowerowych, które promują aktywny wypoczynek w harmonii z naturą, jednocześnie zmniejszając presję na najpopularniejsze atrakcje turystyczne.

Na Szlaku Kultur i Tradycji Ziemi Wojsławickiej

Projekt „Na Szlaku Kultur i Tradycji Ziemi Wojsławickiej” zrealizowany przez Gminę Wojsławice znacząco zwiększa atrakcyjność turystyczną tej mniej znanej gminy, jednocześnie zachowując tożsamość i dumę społeczności lokalnej. Dzięki remontowi i adaptacji trzech zabytkowych budynków: dawnej Synagogi w Wojsławicach, dawnego Wiejskiego Domu Kultury w Rozięcinie i dawnej Szkoły w Majdanie Ostrowskim, gmina stworzyła unikalne przestrzenie wystawiennicze i edukacyjne. Te obiekty nie tylko przyciągają turystów zainteresowanych lokalną kulturą i historią, ale także służą jako miejsca, gdzie mieszkańcy mogą dzielić się swoimi tradycjami i opowieściami, co wzmacnia lokalną tożsamość i więzi społeczne. Izba Tradycji Ziemi Wojsławickiej oraz Ośrodki Kultury w Rozięcinie i Majdanie Ostrowskim gromadzą bowiem i upowszechniają opowieści o dziejach Gminy Wojsławice oraz prezentują bogatą kolekcję fotografii i dokumentów związanych z lokalnym dziedzictwem. Projekt pomógł nie tylko chronić i promować wielokulturowe dziedzictwo gminy, ale także tworzyć nowe możliwości edukacyjne i turystyczne, co przyczynia się do wzrostu świadomości o wartości lokalnej kultury oraz zrównoważonego rozwoju regionu.

Akademia Lesslandia

Misją projektu Akademia Lesslandia, realizowanego przez Lokalną Organizację Turystyczną „Kraina Lessowych Wąwozów”, jest zaspokojenie dziecięcej ciekawości świata poprzez różnorodne formy aktywności fizycznej, zabawy oraz angażowanie wszystkich zmysłów. Oferta skierowana jest głównie do uczniów szkół podstawowych i pozwala realizować podstawę programową z różnych przedmiotów w praktyczny i atrakcyjny sposób, a jednocześnie odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu odpowiedzialnych postaw i promowaniu zrównoważonego rozwoju.

Organizując zajęcia w naturalnych warunkach, takich jak warsztaty rzemieślnicze, muzea i parki edukacyjne, Akademia Lesslandia promuje bezpośredni kontakt z przyrodą i zwiększa świadomość ekologiczną uczestników. Dzieci uczą się szacunku do środowiska, poznając lokalne ekosystemy i zrównoważone praktyki, co przyczynia się do kształtowania odpowiedzialnych postaw na przyszłość. Ponadto, Akademia Lesslandia wspiera rozwój lokalnej gospodarki i ochronę dziedzictwa kulturowego. Angażując miejscowych przewodników, artystów i rzemieślników, projekt tworzy miejsca pracy i promuje lokalne tradycje, wzmacniając tożsamość kulturową regionu. Dzięki temu, Akademia Lesslandia skutecznie łączy edukację, ochronę środowiska i wsparcie lokalnej kultury, co stanowi istotny wkład w zrównoważony rozwój regionu i turystyki.

5. PODSUMOWANIE

5.1. Ocena ogólna

Dokonanie właściwej oceny wdrożenia standardów turystyki zrównoważonej w województwie lubelskim było częściami utrudnione ze względu na niespójność, a często sprzeczność uzyskanych odpowiedzi dotyczących istnienia dokumentów czy realizacji różnego rodzaju programów na terenie województwa. W związku z tym, konkluzje i rekomendacje przedstawione w niniejszym raporcie mogą nie zawsze być trafne lub w pełni odzwierciedlać rzeczywistą sytuację w regionie. Niemniej jednak, analiza dostępnych danych pozwala na wyciągnięcie pewnych istotnych wniosków i sformułowanie ogólnych zaleceń.

Na terenie województwa lubelskiego znajduje się wiele „perełek” turystycznych (Kazimierz Dolny, Zamość, Nałęczów, no i oczywiście Lublin). Rozbudowana i ciekawa jest również oferta kulturalna i kulinarna. Z pewnością, ochrona i promocja lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez turystykę są jedną z najsilniejszych stron województwa lubelskiego.

O ile z badania wynika, że w województwie istnieje też wiele programów zakresu ochrony środowiska i przeciwdziałania zanieczyszczeniom, niejasna jest rola branży turystycznej w ich realizacji i jej wkładu w osiąganiu wojewódzkich celów środowiskowych. Powinno się zacząć od powiązania celów środowiskowych z planami rozwoju turystyki, określenia maksymalnej presji oraz obszarów ryzyka, a następnie podjęcia działań, które zminimalizują te potencjalne zagrożenia (np. aktywnego zaangażowania firm turystycznych w działania środowiskowe). Tym bardziej, że województwo lubelskie aktywnie wykorzystuje walory przyrodnicze w promocji regionu.

Województwo lubelskie jest szczególne ze względu na swoje położenie. Wojna w Ukrainie i napięta sytuacja na granicy z Białorusią wpływa negatywnie na ilość turystów, w tym turystów zagranicznych, szczególnie na terenach przygranicznych. Kwestie bezpieczeństwa odgrywają zatem szczególne znaczenie. O ile województwo posiada programy w zakresie zdrowia i bezpieczeństwa dla mieszkańców, brakuje podobnych inicjatyw adresowanych do turystów. Kampanie informacyjno-promocyjne mogłyby pomóc w zmianie wizerunku województwa i zachęcić niezdecydowanych turystów do przyjazdu. Podobnie jak to było w przypadku promocji turystyki w czasie po pandemii Covid-19, warto, aby destynacja z jednej strony podkreślała co sama robi dla ochrony zdrowia i bezpieczeństwa odwiedzających, a z drugiej, dzieliła się wskazówkami, jak podróżować bezpiecznie.

Nawet jeśli nie brać pod uwagę niestabilności geopolitycznej, województwo lubelskie nie należy do najbardziej popularnych turystycznie regionów Polski. W większości są to tereny rolnicze, miejscami z mało rozwiniętą infrastrukturą i słabą technicznie siecią komunikacyjną. Warto, aby województwo lubelskie nauczyło się przekształcać swoje słabe strony w atuty. Województwo lubelskie słynie z rolnictwa, w tym rolnictwa ekologicznego. Na terenie województwa działa największa ogólnopolska organizacja zrzeszająca producentów rolnych posiadających certyfikowane gospodarstwa ekologiczne – Polskie Towarzystwo Rolników Ekologicznych oraz Stowarzyszenie „EkoLubelszczyzna”. Popyt na agroturystykę stabilnie rośnie, i jest to rodzaj turystyki, który wpisuje się w koncepcję odpowiedzialnego podróżowania. Mimo tak ogromnego potencjału dla rozwoju agroturystyki (i realizowanych w tym zakresie projektów),

aktualnie informacji na temat oferty agroturystycznej w województwie lubelskim jest bardzo mało. Jest to zdecydowanie obszar, na który warto zwrócić uwagę, który wpisuje się też w model „slow travel”, na którym skupiono się w „Programie rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r.”

W tym kontekście, warto zastanowić się również nad sieciowaniem produktów turystycznych, co, poza ułatwieniem działań promocyjnych, pozwoliłoby na lepsze rozproszenie ruchu turystycznego i zmniejszenie sezonowości. Wzmocniona promocja i lepsze informowanie na temat mniej popularnych miejsc może przyciągnąć turystów do tych mniej obleganych obszarów, co przyczyni się do odciążenia najbardziej popularnych miejsc i bardziej sprawiedliwego podziału korzyści płynących z rozwoju sektora turystycznego.

Aby efektywnie zarządzać ruchem turystycznym, konieczny jest jego stały monitoring, a jak wynika z opinii części respondentów, monitoring ruchu turystycznego w województwie lubelskim nie ma albo przynajmniej jest niepełny bądź niesystematyczny. Skuteczny monitoring turystyki na poziomie województwa jest kluczowy dla prawidłowej oceny zachowań turystów. Pozwoli to na opracowanie precyzyjnych strategii zarządzania turystyką i zwiększenie jej udziału w gospodarce regionu. Regularna analiza danych turystycznych umożliwi lepsze zrozumienie trendów, potrzeb i preferencji turystów, co z kolei pomoże w podejmowaniu bardziej trafnych decyzji strategicznych.

Brakuje też analizy zadowolenia mieszkańców z tego jak turystyka się rozwija. Mimo instrumentów zaangażowania mieszkańców w planowanie, ich udział jest postrzegany jako niezadowolający. Warto zatem systematycznie zwiększać świadomość i zaangażowanie lokalnych mieszkańców w działania związane z rozwojem turystyki. Analiza postrzegania turystyki przez mieszkańców pozwoliłoby lepiej uwzględnić ich potrzeby i oczekiwania. Udział społeczności lokalnej nie tylko zwiększa akceptację dla działań turystycznych, ale także pomaga w tworzeniu atrakcji, które lepiej odpowiadają lokalnym warunkom i tradycjom.

Rozwój turystyki zrównoważonej wymaga bowiem szczególnego, holistycznego podejścia, które angażuje wszystkich interesariuszy. Jest to nie tylko kwestia odpowiedzialności, ale i długoterminowej strategii.

W województwie lubelskim istnieje już szereg dobrych praktyk, produktów i usług, które wpisują się w zasady turystyki zrównoważonej. Aby w pełni wykorzystać ich potencjał, konieczne jest ich dalsze rozwijanie oraz skuteczniejsze promowanie. Promocja ta może obejmować udział w międzynarodowych nagrodach i konkursach, które podniosą prestiż regionu oraz zwiększą rozpoznawalność tych produktów. Ponadto, poddawanie ich międzynarodowej certyfikacji pozwoli na zdobycie dodatkowej wiarygodności i zaufania zarówno wśród turystów, jak i partnerów biznesowych.

Zgodność z globalnymi kryteriami turystyki zrównoważonej

Badanie oceny wdrożenia zasad turystyki zrównoważonej w województwie lubelskim było przeprowadzone w oparciu o globalne kryteria turystyki zrównoważonej opracowane przez Światową Radę Turystyki Zrównoważonej, o których mowa w pierwszej części tego raportu.

Na podstawie odpowiedzi przekazanych przez respondentów, zgodność rozwoju turystyki w województwie lubelskim z globalnymi kryteriami turystyki zrównoważonej wygląda jak

w tabeli poniżej. Warto w tym miejscu dodać, że odpowiedzi uzyskane od przedstawicieli Lubelskiej Organizacji Turystycznej i Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego znacząco się różniły. Przedstawione poniżej rezultaty odzwierciedlają „pozytywny scenariusz” czyli nawet jeśli tylko jedna osoba odpowiedziała na pytanie twierdząco, odpowiedź zaliczała się do oceny ogólnej.

OCHRONA I PROMOCJA KULTURY

ASPEKTY SPOŁECZNO-EKONOMICZNE

OCHRONA PRZYRODY I ZARZĄDZANIE ŚRODOWISKOWE

ZRÓWNOWAŻONE ZARZĄDZANIE

Aspekty kulturowe

Jak widać w poniższym zestawieniu, w województwie lubelskim istnieją prawie wszystkie programy i działania wynikające z globalnych standardów turystyki zrównoważonej. Brakuje jedynie analizy wpływu turystyki na kulturę.

Trzeba również dodać, że ochrona promocji i kultury jest aspektem najczęściej brany pod uwagę przy tworzeniu nowych produktów turystycznych na poziomie regionalnym i lokalnym, a firmy turystyczne podejmują aktywne działania w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa.

Zastanawia zatem fakt, że część respondentów, zarówno z poziomu wojewódzkiego jak i lokalnego wymieniło zanik tradycji i kultury niematerialnej jako jeden z obszarów problematycznych. Dla odpowiedzi na pytanie, czy w województwie faktycznie dochodzi do zaniku tradycji i kultury, i jaką rolę ma w zachowaniu dziedzictwa turystyka, potrzebne byłoby właśnie przeprowadzenie analizy wpływu turystyki na kulturę. Pomogłoby to usprawnić istniejące już programy w tej dziedzinie, aby przynosiły oczekiwane rezultaty.

Silne strony

- Programy ochrony dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej
- Prawidłowe oznakowania zabytków
- Szereg produktów turystycznych promujących kulturę lokalną
- Angażowanie zarówno branży turystycznej jak i mieszkańców do udziału i promowaniu kultury
- Promowanie kultury przez branżę

Czego zabrakło

- Brak analizy wpływu turystyki na kulturę
- Zanik tradycji i kultury niematerialnej wskazano jako jeden z obszarów problematycznych

Aspekty społeczno-gospodarcze

W przypadku aspektów społeczno-gospodarczych również obserwujemy wiele dobrych praktyk. Z pewnością, jedną z silnych stron regionu jest wsparcie dla lokalnych przedsiębiorców oraz produktów lokalnych, które odgrywają ważną rolę w tworzeniu nowych produktów turystycznych na poziomie lokalnym i regionalnym. Lokalnie kupują i zatrudniają również firmy z branży turystycznej.

W województwie lubelskim z jednej strony istnieją instrumenty zaangażowania mieszkańców w procesy decyzyjne dotyczące rozwoju turystyki, ale mimo to respondenci oceniają to zaangażowanie jako niezadowolające. Tym bardziej warto byłoby przeprowadzić analizę zadowolenia mieszkańców z turystyki, czego województwo jeszcze nie robiło. Wyniki podpowiedziałyby z czego to niskie zaangażowanie wynika oraz pokazały oczekiwany przez mieszkańców kierunek rozwoju turystyki.

Ciekawą kwestią jest aspekt bezpieczeństwa. Jak wynika z wypowiedzi uczestników konferencji „Współpraca. Innowacje. Turystyka zrównoważona”, kwestia bezpieczeństwa i postrzeganego zagrożenia wynikających z wojny w Ukrainie znacząco wpływa na postrzeganie województwa oraz na zmniejszenie się liczby odwiedzających. Województwo lubelskie posiada program w zakresie zdrowia i bezpieczeństwa mieszkańców, ale nie posiada podobnego programu adresowanego do turystów. Możliwe, że jest to obszar, na który warto zwrócić szczególną uwagę. Zarówno poprawa realnego bezpieczeństwa na terenach przygranicznych, a z drugiej przeprowadzenie kompleksowych kampanii informacyjnych pomogłoby zmienić postrzeganie Lubelskiego jako województwa niebezpiecznego turystycznie.

Jeśli chodzi o ocenę dostępności województwa dla osób z niepełnosprawnością, to odpowiedzi były dość zróżnicowane. Z jednej strony brak dostępności był wskazany jako jeden z obszarów problematycznych, a z drugiej dostępność jest wykorzystywana w promocji regionu. Wskazuje to na istniejące wyzwania w zapewnieniu jednolitego standardu dostępności w całym regionie, co jest kluczowe dla zwiększenia atrakcyjności turystycznej oraz komfortu odwiedzających. Poza tworzeniem dostępnej infrastruktury publicznej, niezbędne jest zaangażowanie branży

turystycznej, tak aby wszystkie produkty i usługi również spełniały kryteria dostępności dla wszystkich, w tym osób ze szczególnymi potrzebami.

Silne strony

- Program w zakresie zdrowia i bezpieczeństwa
- Monitoring udziału turystyki w gospodarce
- Instrumenty angażujące mieszkańców w procesy decyzyjne dotyczące rozwoju turystyki
- Promocja produktów lokalnych i wsparcie przedsiębiorców z branży turystycznej
- Firmy turystyczne zatrudniają i kupują lokalnie

Czego zabrakło

- Brak analizy zadowolenia mieszkańców z tego jak rozwija się turystyka
- Niewielki udział obywateli w planowaniu i zarządzaniu publicznym
- Niski poziom dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (jeden z obszarów szczególnie problematycznych)
- Brak programu z zakresu zdrowia i bezpieczeństwa turystów

Aspekty środowiskowe

Województwo lubelskie wdraża szereg działań z zakresu ochrony środowiska i zarządzania zasobami naturalnymi, jednak jest jeszcze wiele obszarów wymagających uwagi. W województwie realizowany jest Program ochrony środowiska województwa lubelskiego, który w szczegółowy sposób opisuje problemy i działania w zdecydowanej większości aspektów środowiskowych. Zarówno na poziomie wojewódzkim jak i lokalnym istnieją także produkty turystyczne przyczyniające się do ochrony i promocji walorów przyrodniczych.

Z drugiej strony respondenci zwrócili uwagę na problemy związane z zaśmieceniem, ochroną dzikiej przyrody i planowaniem przestrzennym. Rozwiązanie tych problemów zależy w dużej mierze od współpracy JSA z branżą turystyczną i od poziomu zaangażowania zarówno mieszkańców jak i odwiedzających. Możliwe, że brak zaangażowania interesariuszy w zarządzanie środowiskowe oraz brak jednoznacznych wytycznych dla branży turystycznej w tym jest jedną z przyczyn zakreślonych problemów.

Tym bardziej, że z odpowiedzi firm turystycznych widzimy, że o ile podejmują one pewne działania proekologiczne, są to głównie podstawowe praktyki, i ogólna świadomość na temat roli branży w realizacji celów środowiskowych jest niewielka.

Innym tematem, na który warto zwrócić uwagę jest kwestia efektywności energetycznej, zwiększenia udziału OZE oraz działań na rzecz klimatu. W województwie podejmuje się jedynie podstawowe działania w tym obszarze (zarówno na poziomie destynacji jak i firm

turystycznych). Są pojedyncze dobre praktyki, np. Miasta Zamość, które posiada plan adaptacji do zmian klimatu, ale generalnie w województwie kwestie klimatyczne, tym bardziej w kontekście turystyki, poruszane są sporadycznie.

Silne strony

- Efektywne zarządzanie wodą, badania jakości wody pitnej i dla rekreacji
- Działania na rzecz redukcji różnych kategorii zanieczyszczeń
- Szereg działań w zakresie ochrony dzikiej przyrody, zasobów i krajobrazu
- Produkty turystyczne przyczyniające się do ochrony i promocji walorów przyrodniczych

Czego zabrakło

- Obszary problematyczne: zaśmiecenie, ochrona dzikiej przyrody, planowanie przestrzenne
- Jedynie podstawowe działania w zakresie zarządzania energią i odpadami
- Brak działań na rzecz klimatu (na każdym poziomie)
- Minimalne zaangażowanie branży turystycznej w zakresie zarządzania środowiskowego

Zrównoważone zarządzanie turystyką

Ocena obszaru zrównoważonego zarządzania turystyką jest dość problematyczna, a to ze względu na sprzeczne odpowiedzi przedstawicieli LROT i UM (bardziej szczegółowo omówiono to w rozdziale 2.3. Zarządzanie rozwojem zrównoważonym). Sprzeczność odpowiedzi może świadczyć o tym, że turystyka na poziomie województwa nie jest zarządzana w sposób systematyczny, oraz że brakuje współpracy i komunikacji pomiędzy osobami odpowiedzialnymi za turystykę z ramienia UM i LROT. Nawet jeśli „Program rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r” jest podstawym dokumentem regulującym rozwój turystyki w województwie, to zdecydowanie brakuje aktualizacji i raportów z realizacji zaplanowanych działań. Podobnie wygląda sprawa monitoringu ruchu turystycznego – jeśli monitoring jest prowadzony, warto upublicznić rezultaty, np. na stronie internetowej LROT.

Jeśli chodzi o firmy turystyczne z województwa lubelskiego, to prawie żadne (z tych, które wzięły udział w badaniu) nie posiadają systemów zarządzania rozwojem zrównoważonym i osób kompetentnych w tym temacie. Świadomość nowych regulacji unijnych, które wkrótce wpłyną na działalność firm, jest niewielka. W całym województwie istnieje tylko jeden obiekt noclegowy z certyfikacją rozwoju zrównoważonego (w Lublinie), co pokazuje, jak wiele jest jeszcze do zrobienia w tym zakresie.

Z drugiej strony, warto zauważyć, że w województwie istnieje wiele produktów turystycznych, które wpisują się w koncepcję "turystyki odpowiedzialnej", szczególnie tych promujących lokalne kultury i tradycje. Choć posiadanie zrównoważonych produktów turystycznych jest dobrą praktyką, to jednak nie wystarczy do zrównoważonego zarządzania destynacją. Konieczne jest wdrożenie kompleksowych strategii i planów, które będą systematycznie monitorowane i zarządzane przez kompetentne osoby, aby rzeczywiście osiągnąć zrównoważony rozwój turystyki w regionie.

Silne strony

- Monitoring ruchu turystycznego (?)
- Działania na rzecz zmniejszenia sezonowości i rozproszenia ruchu turystycznego
- Deklarowane działanie zgodnie z Kodeksem Pracy i zasadami zdrowia i bezpieczeństwa
- Firmy turystyczne aktywnie współpracują z różnymi grupami interesariuszy

Czego zabrakło

- Brak wojewódzkiej strategii /planu rozwoju turystyki?
- Brak osób odpowiedzialnych za zrównoważony rozwój turystyki, i osób z wiedzą na ten temat?
- Brak planowania, monitoringu, raportowania i komunikacji w zakresie turystyki zrównoważonej
- Brak obiektów certyfikowanych
- Brak kodeksów postępowania dla turystów

5.2. Dobre praktyki

W końcowej części tego raportu zaprezentowano przykłady dobrych praktyk zrównoważonej turystyki wdrożonych w różnych krajach. Mają one stanowić inspirację do podejmowania działań i tworzenia interesujących projektów oraz inicjatyw, które przyczynią się do zrównoważonego rozwoju turystyki w województwie lubelskim.

PROMOCJA MIĘKKIEJ MOBILNOŚCI - OFERTA "PARKÓW SZWAJCARSKICH"

Na terenie województwa lubelskiego działa Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych, który zajmuje się m.in. ochroną środowiska, działaniami edukacyjnymi oraz promocyjnymi. Podobną organizacją są Parki Szwajcarskie, które w swojej działalności poszły o krok dalej.

Swiss Parks (Parki Szwajcarskie) to pozarządowa organizacja zrzeszająca obszary Szwajcarii o szczególnej wartości przyrodniczej, które dążą do zrównoważonego rozwoju regionalnego. Swiss Parks to organizacja zainicjowana oddolnie, przez społeczności lokalne, które są zainteresowane w:

- Ochronie przyrody, bioróżnorodności i transformacji energetycznej.
- Solidarności społecznej i integracji poprzez współpracę, podnoszenie świadomości na temat zrównoważonego rozwoju i wzmocnienie tożsamości regionalnej
- Tworzeniu produktów i łańcuchów dostaw, które będą wspierać rozwój gospodarczy regionu i pomogą mieszkańcom w zrównoważonym rozwoju ich działalności.

W tej chwili w sieć Parków Szwajcarskich wchodzi 20 obszarów, które blisko współpracują, promując zrównoważony rozwój i odpowiedzialne podróżowanie.

Aby zachęcić odwiedzających do korzystania z ekologicznych środków transportu, Swiss Parks stworzyła specjalną ofertę dla turystów:

Bezpłatne przejazdy: Odwiedzający, którzy zarezerwują trzy lub więcej noclegów w jednym z Parków-członków, mogą skorzystać z bezpłatnego biletu powrotnego środkami transportu publicznego.

Zielone oferty: Goście hotelowi wybranych Parków, którzy skorzystają z oferty pakietów turystycznych "Destination Nature" (Destynacja Natura), mogą skorzystać z bezpłatnego transportu publicznego przez dwa z siedmiu dni pobytu.

Płacisz w jedną stronę, a powrót jest bezpłatny: Uczestnicy wybranych wydarzeń muszą zapłacić tylko za bilet w jedną stronę. Po podstemplowaniu biletu przez organizatora wydarzenia mogą skorzystać z bezpłatnej podróży powrotnej.

Współpraca Destination Nature: Parki Szwajcarskie podjęły współpracę z przedsiębiorstwami transportu publicznego w ramach inicjatywy "Destination Nature", aby promować ekologiczne podróże i powolną turystykę. Ta współpraca na poziomie regionalnym i krajowym zachęca odwiedzających do pozostawienia samochodów w domu i przyczynienia się do zrównoważonego podróżowania.

Więcej informacji można uzyskać na stronie internetowej:

 https://www.parks.swiss/en/visit_the_parks/mobility/

TURYSTYKA W KAŻDEJ PORZE ROKU, POŁUDNIOWY TYROL, WŁOCHY

Południowy Tyrol, region we Włoszech znany z alpejskich krajobrazów i różnorodnych atrakcji, promuje całoroczną turystykę poprzez dedykowaną sekcję na swojej stronie internetowej, pod nazwą "Pory roku", z unikalną ofertą turystyczną, która obejmuje m.in.:

Pomysły co robić w każdej porze roku

Strona oferuje szczegółowe sugestie na temat aktywności sezonowych. Wiosną proponuje spacer i jazdę na rowerze, latem wędrówki i kąpiele w jeziorach, jesienią piesze wycieczki i udział w lokalnych festiwalach, a zimą narciarstwo i jarmarki bożonarodzeniowe.

Lista wydarzeń w każdej porze roku

Każda pora roku jest bogata w wydarzenia podkreślające lokalne tradycje i kulturę. Strona prezentuje kalendarz wydarzeń, takich jak festiwale kwiatów, koncerty, święta zbiorów i zimowe jarmarki, które zachęcają turystów do odwiedzania regionu przez cały rok.

Lista obiektów noclegowych

W sekcji tej można znaleźć listę rekomendowanych obiektów noclegowych, dostosowanych do różnych sezonów. Obejmuje ona hotele, pensjonaty i gospodarstwa agroturystyczne, które zapewniają komfort i łatwy dostęp do sezonowych atrakcji.

Informacja o produktach i usługach z certyfikatem turystyki zrównoważonej

Południowy Tyrol promuje zrównoważoną turystykę, oferując informacje o lokalnych produktach i usługach posiadających certyfikaty ekologiczne. Te certyfikaty potwierdzają, że są one przyjazne dla środowiska i wspierają lokalną gospodarkę, co jest kluczowe dla odpowiedzialnego rozwoju turystyki.

Działania te wspierają zrównoważony rozwój turystyki poprzez równomierne rozłożenie ruchu turystycznego na cały rok. Zmniejsza to presję na infrastrukturę i środowisko, promując jednocześnie lokalne tradycje i praktyki ekologiczne, co wzmacnia lokalną społeczność i gospodarkę.

Więcej informacji można uzyskać na stronie internetowej:

 <https://www.suedtirol.info/en/en/seasons>

DOSTĘPNA TURYSTYKA NA TERENACH PRZYRODNICZYCH, KRAJE BAŁTYCKIE

Projekt NATAC, realizowany w ramach programu INTERREG w Łotwie, Estonii i Finlandii w latach 2019-2021, miał na celu poprawę dostępności turystyki przyrodniczej dla osób o szczególnych potrzebach. Projekt zakończył się sukcesem, przynosząc znaczące rezultaty:

Poprawiona dostępność: W ramach projektu poprawiono dostępność 14 destynacji przyrodniczych. Zmodernizowano infrastrukturę, aby była bardziej przystępna dla osób niepełnosprawnych, seniorów oraz rodzin z dziećmi, co umożliwia im pełne korzystanie z atrakcji przyrodniczych bez ograniczeń.

Rozwój infrastruktury: Projekt obejmował budowę nowych szlaków turystycznych oraz modernizację istniejących tras, a także instalację nowych toalet. Dzięki temu odwiedzający mają teraz lepszy dostęp do tras, które są bardziej komfortowe i dostosowane do ich potrzeb, co podnosi ogólną jakość doświadczeń turystycznych.

Marketing i komunikacja: Wprowadzono nowoczesne dotykowe stojaki informacyjne oraz broszury, które są dostępne na szlakach i w punktach turystycznych. Te materiały informacyjne pomagają turystom w orientacji i korzystaniu z atrakcji, zapewniając im niezbędne informacje na temat dostępnych udogodnień i atrakcji.

Przewodnik po szlakach: Opublikowano szczegółowy przewodnik po szlakach przyrodniczych, zawierający opisy 100 dostępnych tras oraz ponad 300 innych miejsc przyrodniczych. Każdy szlak i miejsce zostało dokładnie opisane pod kątem poziomu dostępności, co ułatwia turystom planowanie wizyt zgodnie z ich potrzebami.

Szkolenia dla branży: Przeprowadzono liczne szkolenia dla branży turystycznej oraz różnych grup interesariuszy. Szkolenia te miały na celu zwiększenie świadomości i wiedzy na temat dostępności w turystyce przyrodniczej, co przyczyniło się do podniesienia standardów obsługi i infrastruktury w regionie.

Wytyczne dla szlaków: Stworzono szczegółowe wytyczne dotyczące projektowania i utrzymania dostępnych szlaków przyrodniczych. Te wytyczne są teraz wykorzystywane jako standardy przy tworzeniu i modernizacji szlaków, zapewniając, że wszystkie nowe inwestycje będą spełniały wysokie standardy dostępności.

Realizacja tych inicjatyw znacząco przyczyniła się do zrównoważonego rozwoju turystyki w regionie. Poprzez zapewnienie równomiernego dostępu do zasobów naturalnych i promowanie turystyki przyjaznej środowisku, projekt wspiera ochronę środowiska oraz lokalne społeczności. Edukacja turystów i branży na temat odpowiedzialnego korzystania z zasobów naturalnych zwiększa świadomość ekologiczną i promuje zrównoważone praktyki turystyczne.

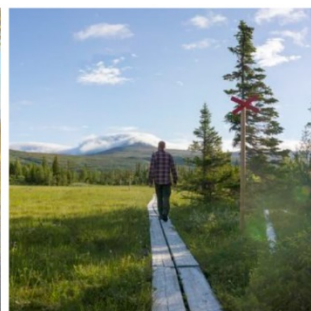
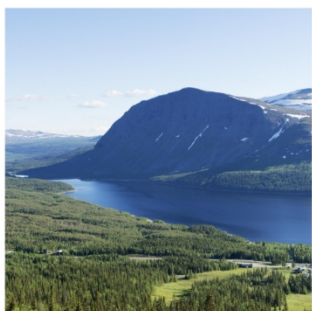
Więcej informacji można uzyskać na stronie internetowej:

 <https://www.kurzemesregions.lv/en/new-project-to-facilitate-access-to-nature-tourism-natac/>

ROZWÓJ UNIKALNYCH PRODUKTÓW EKOTURYSTYCZNYCH, VÄSTERBOTTEN

Västerbotten Experience to innowacyjny projekt ekoturystyczny w regionie Västerbotten w północnej Szwecji. Partnerstwo między sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego ma na celu promowanie zrównoważonej turystyki przyrodniczej i kulturowej. Projekt oferuje różnorodne atrakcje i aktywności, które wspierają ochronę przyrody i dziedzictwa kulturowego, jednocześnie przyczyniając się do rozwoju lokalnej społeczności i gospodarki.

1. Standardy zrównoważonego zakwaterowania i wycieczek

Wszystkie obiekty zakwaterowania i wycieczki oferowane przez Västerbotten Experience muszą spełniać minimalne kryteria standardu "Västerbotten Experience", opracowanego na podstawie globalnych kryteriów turystyki zrównoważonej Światowej Rady Turystyki Zrównoważonej (GSTC). Każde przedsiębiorstwo i lokalna destynacja turystyczna muszą dokonać samooceny oraz stworzyć plan działania na rzecz ochrony przyrody, kultury i społeczności. Dzięki temu zapewniane są odpowiedzialne i zrównoważone praktyki turystyczne w całym regionie.

2. Współpraca wielu podmiotów

Västerbotten Experience jest wynikiem efektywnej współpracy wielu podmiotów, w tym sektora publicznego, prywatnego oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Taka współpraca umożliwia realizację ambitnych celów związanych z ochroną środowiska i dziedzictwa kulturowego, a także promowanie ekoturystyki. Partnerstwo to zapewnia wsparcie techniczne, finansowe i organizacyjne, co pozwala na skuteczną realizację projektu.

3. Różnorodne produkty turystyczne

Västerbotten Experience oferuje szeroką gamę atrakcji i aktywności, które łączą przygodę z edukacją i ochroną przyrody. Przykłady to:

Reniferowa podróż: Turystom oferuje się udział w tradycyjnej reniferowej podróży z lokalnymi hodowcami reniferów. Można poznać życie i kulturę Saamów, rdzennych mieszkańców regionu, oraz wziąć udział w jeździe na saamskim zaprzęgu reniferów. Ta aktywność promuje lokalne tradycje i wspiera społeczność Saamów.

Safari w poszukiwaniu niedźwiedzi: W ramach tej aktywności turyści mogą dołączyć do przewodnika ekoturystycznego i obserwować niedźwiedzie brunatne w ich naturalnym środowisku. Safari odbywa się z zachowaniem zasad bezpieczeństwa i ochrony przyrody, minimalizując wpływ na ekosystemy i edukując uczestników na temat dzikiej przyrody.

4. Spotkania z lokalnymi rzemieślnikami

Västerbotten Experience umożliwia turystom spotkania z lokalnymi rzemieślnikami, którzy prezentują tradycje i umiejętności regionalnej kultury. Odwiedzający mogą uczestniczyć w warsztatach, gdzie rzemieślnicy tworzą unikalne rękodzieła i wyroby tradycyjne. Ta inicjatywa wspiera lokalną gospodarkę i zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Więcej informacji można uzyskać na stronie internetowej:

 <https://vasterbottenexperience.se/>

5.3. Rekomendacje

W ostatniej części raportu przedstawione są konkretne sugestie i działania mające na celu wzmocnienie praktyk zrównoważonego rozwoju turystyki w województwie lubelskim. Rekomendacje te opierają się na przeprowadzonych analizach, zgromadzonych danych i wnioskach, i mają służyć jako drogowskaz dla decydentów, organizacji turystycznych i innych podmiotów zaangażowanych w rozwój turystyki w regionie. Poniżej przedstawione rozwiązania mogą posłużyć jako pierwszy krok na dalszej drodze regionu w kierunku zrównoważonego rozwoju turystyki.

Zwiększenie wiedzy i kompetencji w zakresie zrównoważonego rozwoju turystyki

Na podstawie odpowiedzi respondentów wynika, że poziom wiedzy na temat turystyki zrównoważonej wśród osób odpowiedzialnych za rozwój turystyki i osób z branży turystycznej jest ograniczony. Znajomość podstawowych pojęć teoretycznych, globalnych standardów i dobrych praktyk z zakresu turystyki zrównoważonej jest konieczna dla dalszego rozwoju w tym kierunku.

Posiadanie wiedzy na temat turystyki zrównoważonej umożliwi osobom odpowiedzialnym za rozwój turystyki na poziomie wojewódzkim i lokalnym podejmowanie bardziej efektywnych decyzji.

Wiedza o turystyce zrównoważonej pozwoli też lepiej uwzględniać aspekty ekologiczne, społeczne i ekonomiczne w planowaniu turystyki oraz umożliwi tworzenie innowacyjnych projektów i atrakcji, przyciągających turystów szukających autentycznych doświadczeń.

Co można zrobić?

Szkolenia i warsztaty

Organizacja szkoleń na temat globalnych standardów i zasad turystyki zrównoważonej, ekologicznego zarządzania miejscami turystycznymi, minimalizacji negatywnego wpływu na środowisko, odpowiedzialności społecznej biznesu itp.

Materiały edukacyjne

Przygotowanie ebooków, filmików i innych materiałów edukacyjnych na temat turystyki zrównoważonej.

Współpraca z organizacjami

Nawiązanie współpracy z lokalnymi i regionalnymi organizacjami oraz przedsiębiorstwami zaangażowanymi w turystykę zrównoważoną w celu organizacji wydarzeń, inicjatyw społecznych i programów edukacyjnych.

Plan realizacji turystyki zgodny ze strategią rozwoju województwa

Aby skutecznie wdrożyć zrównoważony rozwój w turystyce, konieczne jest opracowanie wojewódzkiej strategii rozwoju turystyki, a przynajmniej szczegółowego planu realizacji, który będzie odzwierciedlał cele zrównoważonego rozwoju zawarte w strategii rozwoju województwa. Taki plan umożliwi skoordynowane działania, które wspierają długoterminowe cele ekologiczne, społeczne i ekonomiczne regionu. Wprowadzenie spójnego planu pozwala na lepsze zarządzanie zasobami, ochronę środowiska, wspieranie lokalnych społeczności oraz podniesienie atrakcyjności regionu dla turystów. Prawidłowo opracowana strategia i plan rozwoju turystyki pomagają także wydłużyć sezon turystyczny i dywersyfikować ruch turystyczny poza najczęściej odwiedzane destynacje, takie jak Toruń i Bydgoszcz. Działania te przyczyniają się również do budowania pozytywnego wizerunku regionu jako lidera w zrównoważonym rozwoju turystyki.

Co można zrobić?

Plan realizacji działań w turystyce

Plan realizacji działań w turystyce powinien odzwierciedlać założenia strategii rozwoju województwa oraz uwzględniać założenia głównych programów strategicznych, takich jak ochrona środowiska. Kluczowe jest, aby plan ten był spójny z szerszymi celami regionalnymi i krajowymi, co zapewni harmonijne i efektywne wdrażanie działań na poziomie lokalnym.

Osoba lub zespół odpowiedzialny za zrównoważony rozwój

Konieczne jest wyznaczenie osoby lub zespołu odpowiedzialnego za aspekty zrównoważonego rozwoju w turystyce. Może to być dedykowany koordynator lub grupa składająca się z przedstawicieli różnych działów, co zapewni różnorodność perspektyw i kompetencji. Zespół ten będzie nadzorować realizację planu, koordynować działania oraz zapewniać spójność i zgodność z założeniami strategicznymi.

Monitoring i raportowanie

Niezbędne jest wprowadzenie systemu monitoringu i raportowania realizacji planu, uwzględniającego wskaźniki rozwoju zrównoważonego. Regularne raporty pozwolą na ocenę postępów, identyfikację ewentualnych problemów oraz wprowadzenie korekt w działaniach. Monitoring umożliwi również transparentność działań oraz informowanie interesariuszy o osiągnięciach i wyzwaniach związanych z wdrażaniem zrównoważonej turystyki.

Zaangażowanie branży turystycznej w zrównoważony rozwój

Zaangażowanie branży turystycznej w zrównoważony rozwój jest kluczowe dla osiągnięcia długoterminowych celów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych. Wprowadzenie zrównoważonych praktyk pozwoli firmom turystycznym na bardziej efektywne zarządzanie zasobami, co przyczyni się do ochrony środowiska, wspierania lokalnych społeczności oraz zwiększenia atrakcyjności regionu dla świadomych ekologicznie turystów. Działania

te przyczynią się także do budowy pozytywnego wizerunku regionu jako lidera w zrównoważonym rozwoju turystyki.

Co można zrobić?

Kampanie informacyjne

Prowadzenie kampanii informacyjnych jest niezbędne do zwiększenia świadomości na temat zrównoważonego rozwoju wśród firm turystycznych. Kampanie te mogą być realizowane za pomocą mediów społecznościowych, broszur informacyjnych, szkoleń, webinarów i konferencji. Dzięki temu przedsiębiorcy mogą łatwo zdobyć wiedzę na temat korzyści płynących ze zrównoważonego rozwoju oraz dowiedzieć się, jak wprowadzać takie praktyki w swojej działalności.

Lokalne nagrody i systemy motywacyjne

Wprowadzenie lokalnych nagród i wyróżnień za wdrażanie innowacyjnych, zrównoważonych rozwiązań w branży turystycznej może również motywować przedsiębiorców do podejmowania bardziej zaawansowanych działań. Mogą to być również systemy wsparcia, dodatkowa promocja lub inne instrumenty, które zmotywują firmy do działania w tym zakresie.

Promocja międzynarodowych programów certyfikacji

Promocja międzynarodowych programów certyfikacji rozwoju zrównoważonego może zwiększyć świadomość i zaangażowanie firm w praktyki zrównoważonego rozwoju. Programy te oferują kompleksowe ramy działań, które pomagają firmom podnosić standardy ekologiczne oraz zrównoważonego zarządzania. Wpisanie się w międzynarodowe standardy (i wyjście naprzeciw unijnej dyrektywie Green Claims) może stanowić dodatkową motywację dla lokalnych przedsiębiorstw, zwiększając ich konkurencyjność i atrakcyjność na rynku turystycznym.

Zaangażowanie społeczności lokalnej

Jak wynika z niniejszego badania, niski poziom zaangażowania mieszkańców w planowanie rozwoju turystyki jako jeden z obszarów problematycznych. Dlatego też rekomenduje się zwrócenie większej uwagi na potrzeby społeczności lokalnych oraz zwiększenie udziału mieszkańców w planowaniu rozwoju turystyki.

Dlaczego jest to ważne?

Aktywne zaangażowanie społeczności lokalnej w planowanie i rozwój turystyki są kluczowe dla zrównoważonego rozwoju regionu. Mieszkańcy jako bezpośredni beneficjenci i zarazem dostawcy usług turystycznych, posiadają unikalną wiedzę na temat lokalnych zasobów, potrzeb i możliwości. Ich udział w procesie decyzyjnym nie tylko zwiększa efektywność i trafność podejmowanych działań, ale także wzmacnia poczucie odpowiedzialności i przywiązania do lokalnego dziedzictwa. Ponadto, włączenie społeczności lokalnej w rozwój turystyki sprzyja

dystrybucji korzyści ekonomicznych wśród mieszkańców, przyczyniając się do wzrostu ich dobrobytu i zadowolenia z życia.

Co można zrobić?

Edukacja i świadomość

Prowadzenie kampanii informacyjnych i edukacyjnych mających na celu zwiększenie świadomości społeczności lokalnej na temat korzyści płynących z turystyki oraz sposobów, w jakie mogą się one przyczynić do jej rozwoju. Może to być również organizacja regularnych spotkań, warsztatów i konsultacji społecznych, na których mieszkańcy mogą wyrażać swoje opinie, pomysły i obawy dotyczące rozwoju turystyki.

Planowanie partycypacyjne

Wprowadzenie metod planowania partycypacyjnego, które umożliwiają mieszkańcom realny wpływ na kształtowanie polityki turystycznej regionu.

Monitoring i ocena wpływu turystyki na społeczności lokalne

Implementacja systemów monitorowania i oceny wpływu turystyki na lokalne społeczności, aby zapewnić, że rozwój jest zrównoważony i korzystny dla wszystkich stron.

Monitoring zadowolenia mieszkańców

Ustanowienie regularnego systemu badania zadowolenia mieszkańców związanych z turystyką, który pozwoli na ocenę wpływu turystyki na jakość życia lokalnych społeczności.

Wspieranie przedsiębiorczości lokalnej

Utworzenie funduszy i programów wsparcia dla lokalnych przedsiębiorców, którzy chcą rozwijać produkty i usługi turystyczne, z naciskiem na autentyczność i lokalny charakter. Programy te powinny być adresowane w pierwszej kolejności do osób na terenach zagrożonych marginalizacją i bezrobociem.

Programy partnerskie

Rozwój programów partnerskich między władzami lokalnymi, przedsiębiorstwami turystycznymi a społecznościami, które promują współpracę i wspólne korzyści.

Rozwój i promocja oferty agroturystycznej

Województwo lubelskie, znane z ekologicznego rolnictwa, ma ogromny potencjał do rozwoju agroturystyki. Popyt na agroturystykę rośnie, a ten typ turystyki idealnie wpisuje się w profil turysty i strategię rozwoju turystyki w regionie. Mimo, że oferta agroturystyczna w województwie już istnieje, i były realizowane projekty mające na celu jej dalszy rozwój, wydaje się, że potencjał jest wciąż niewykorzystany a informacji na temat agroturystyki w województwie jest bardzo niewiele

Agroturystyka wspiera lokalnych rolników, umożliwiając im dodatkowe źródło dochodu, a jednocześnie promuje ekologiczne praktyki rolnicze. Poprzez edukację turystów na temat zdrowej żywności i zrównoważonych metod upraw, agroturystyka zwiększa świadomość ekologiczną. Ponadto, takie inicjatywy mogą pomóc w zachowaniu i promowaniu lokalnych tradycji i kultury, tworząc unikalne i autentyczne doświadczenia dla odwiedzających.

Co można zrobić?

1. **Autentyczne doświadczenia:** Ważne jest, aby turyści mieli możliwość spotkania i rozmowy z prawdziwymi rolnikami. Osoby prowadzące wycieczki powinny być bezpośrednio zaangażowane w działalność rolniczą, co wymaga odpowiedniego szkolenia w zakresie obsługi turystów.
2. **Wzbogacenie oferty:** Agroturystyka powinna być nie tylko zwiedzaniem gospodarstwa rolnego, ale przede wszystkim angażującym doświadczeniem. Można oferować wycieczki po winnicach z degustacją win, warsztaty kulinarne, gdzie turyści mogą samodzielnie przygotować tradycyjne potrawy, czy też udział w sezonowych pracach polowych. Warto pamiętać, że nie wszystkie aspekty działalności rolniczej powinny być promowane jako atrakcje turystyczne. Warto wybierać te, które są najbardziej interesujące dla turystów i są gotowe na przyjęcie odwiedzających.
3. **Komunikacja i język:** Ważne jest, aby komunikacja dotycząca agroturystyki była zgodna z rzeczywistością. Terminy takie jak "ekologiczne", "lokalne", "od pola do stołu" czy "zrównoważone" powinny być używane tylko wtedy, gdy rzeczywiście oddają charakter oferowanych produktów i doświadczeń. Warto się też zastanowić nad certyfikowaniem produktów ekologicznych, aby spełniać wymogi unijnej dyrektywy Green Claims.
4. **Informacje na stronie internetowej:** Stworzenie atrakcyjnej wizualnie oferty agroturystycznej, dostępnej na stronie internetowej województwa. Strona powinna zawierać szczegółowe informacje o dostępnych atrakcjach, możliwościach zakwaterowania, warsztatach, wraz z całorocznym kalendarzem wydarzeń.

Rozwój agroturystyki w województwie lubelskim może przynieść korzyści zarówno lokalnym rolnikom, jak i całemu regionowi, przyciągając turystów zainteresowanych autentycznymi, ekologicznymi i edukacyjnymi doświadczeniami.

„Raport z wdrożenia standardów turystyki zrównoważonej w województwie lubelskim” opracowany został w ramach projektu „Inicjatywy, Współpraca. Turystyka zrównoważona” oraz konferencji o tej samej nazwie, która miała miejsce 6 czerwca 2024 roku w Lublinie.

Projekt ten opiera się na upowszechnianiu wiedzy oraz informacji jak zrównoważona wersja świata może się rozwijać. Bez tego w Polsce zielonej transformacji nie przeprowadzimy.

Niniejszy raport jest zwieńczeniem pracy diagnostyki i syntezy zgromadzonej wiedzy oraz najnowszych informacji na temat tego, jak zielona transformacja się dokonuje i jak zmienia turystykę Polski.

Jest to opracowanie bardzo wszechstronne, obrazujące branżę turystyki - od mobilności zaczynając, przez inwestycje, a na kreacji i wdrażaniu dóbr konsumpcyjnych i żywności kończąc. Skupiamy się też na zamkniętego. Nie ograniczamy się do głównych trendów, ale pokazujemy, jak meandrują myśli oraz pomysły przedsiębiorców atrakcji turystycznych czy obiektów noclegowych niejednokrotnie szukających całkiem niekonwencjonalnych rozwiązań.

Dzięki zrównoważonemu rozwojowi sektora możliwe jest tworzenie nowych miejsc pracy w regionach wiejskich, a także rozwój usług nakierowanych na zdrowie czy aktywny wypoczynek.

Wyniki badania sondażowego dla grupy losowej beneficjentów z regionu ma charakter przedstawienia zaleceń do rozwijania i wdrażania celów SDG na poziomie województwa lubelskiego.

Raport czerwiec 2024

Badanie sondażowe zostało zrealizowane na zlecenie Polskiej Organizacji Turystycznej, we współpracy z Lubelską Regionalną Organizacją Turystyczną.

Opracowanie i redakcja 2024, Travindy, Anula Galewska; Dr hab.Dariusz Jacek Olszewski-Strzyżowski, prof. AWFIS w Gdańsku

Opracowanie graficzne 2024, Travindy, Anastazja Szkarupa

Kontakt: pot.gov.pl, pot@pot.gov.pl

Partner medialny: Dziennik Rzeczpospolita Serwis Turystyka

POLSKA
ORGANIZACJA
TURYSTYCZNA

WSPÓŁPRACA
INNOWACJE
TURYSTYKA
ZRÓWNOWAŻONA